

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Šimenko

Prostorske spremembe v mestu – Vizija Ljubljana 2025

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Šimenko

Mentorica: doc. dr. Vida Zei

Somentor: asist. dr. Matjaž Uršič

Prostorske spremembe v mestu – Vizija Ljubljana 2025

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

»In čeprav je mnogih stvari le za vzorec, daje mesto vtis kompleksne raznovrstnosti, zgodovinskosti in modernosti, individualnosti in generičnosti, sproščene odprtosti in intimne ekskluzivnosti«

(Kos 2002, 15).

Iskreno se zahvaljujem mentorici, doc. dr. Vidi Zei, za vso spodbudo, vodenje, svetovanje in strokovno pomoč pri izdelavi diplomske naloge in somentorju, asist. dr. Matjažu Uršiču za svetovanje in strokovno pomoč.

Zahvaljujem se tudi mojima dvema, predvsem mami, za vso podporo in spodbudo v vseh letih mojega šolanja.

In nenazadnje hvala vsem, s katerimi sem preživela čudovita študentska leta.

PROSTORSKE SPREMEMBE V MESTU – VIZIJA LJUBLJANA 2025

Prostorske spremembe so skozi zgodovino stalnica skoraj vseh mest. V diplomski nalogi je obravnavan pri nas trenutno najbolj aktualen dolgoročni načrt razvoja mesta, Vizija Ljubljana 2025, ki v Ljubljano prinaša nove trende, predvsem visoko gradnjo. Prostorski načrt Vizija Ljubljana 2025 je problematiziran iz vidika urbanističnih teorij in urbanističnega planiranja v smislu, da je zastavljen preveč utopično in kot tak ni v celoti uresničljiv kot je načrtovan, poleg tega, pa je bila premalo v samo načrtovanje vključena širša laična javnost, ki v takšnih primerih ne bi smela biti zanemarjena, saj je ključni sestavni del določenega prostora, mesta, prestolnice. Problematizirana je tudi sedanja podoba Ljubljane, ki v nekaterih pogledih odstopa od drugih evropskih in svetovnih prestolnic zaradi pomanjkanja modernosti, predvsem v arhitekturnem smislu. Po drugi strani pa je predstavljena njena specifičnost, ki se kaže v sami majhnosti nizkograjenega mesta, obdanega z naravo, kar pa je zagotovo odraz mentalitete njenih prebivalcev in urbanistov, ki so se kdajkoli z njo ukvarjali. Ljubljana je predstavljena kot mesto z veliko potenciala. Da bo ta potencial uresničen, potrebuje strateški dolgoročni načrt razvoja mesta, ki bo realen in ne utopičen.

Ključne besede: prostor, mesto, urbanizem, urbanistični načrt, Vizija Ljubljana 2025.

SPATIAL CHANGES IN CITY – VIZIJA LJUBLJANA 2025

Spatial changes are something constant in the cities all the time. In my diploma I deal with currently the most topical long-term plan of the development of the city Vision Ljubljana 2025 which brings new trends, especially high construction, which was not one of the basic characteristics of our capital city. Area plan Vision Ljubljana 2025 is problemized from the point of view of urbanistic theories and urbanistic planning, in the sense that it is set unrealistically and as such is not completely achievable as planned, besides that, public was not included in the planning enough, and in such cases it should not be neglected, because it is the basic part of a certain area, city or the capital. The current image of Ljubljana is being problemized, which in some views stands out from other European and world capital cities for the lack of modernism – in architectural point of view. On the other side the specifics of Ljubljana are presented, which is shown in its smallness of the lowbuilt city, surrounded with nature being a reflection of mentality of its inhabitants and urbanists who were dealing with it at any time. Ljubljana is presented as a city with a big potential. For the potential to be realized it needs a strategic long-term plan of the development of the city which should be realistic.

Key words: space, city, urbanism, urbanistic plan, Vizija Ljubljana 2025.

KAZALO

1	UVOD.....	7
1.1	PREDSTAVITEV PROBLEMA, STRUKTURA, NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA	8
2	URBANISTIČNA TEORIJA.....	12
2.1	POJEM URBANIZMA.....	12
2.2	TEORIJE PLANIRANJA - OPREDELITEV PLANIRANJA	15
2.3	URBANISTIČNI NAČRT IN UTOPIČNE RAZSEŽNOSTI UREJANJA IN NAČRTOVANJA PROSTORA	19
2.4	ZNAČILNOSTI "NOVEGA PLANIRANJA", PLANIRANJE KOT KOMUNIKATIVNO DELOVANJE IN NEZADOVOLJSTVO S PLANIRANJEM. 21	
3	MESTO – PROSTOR.....	26
3.1	KAJ JE MESTO IN KDO ALI KAJ GA OBLIKUJE?	30
3.2	IDENTITETA MESTA	32
3.3	OPREDELITEV SODOBNEGA MESTA	36
3.4	UREJANJE SODOBNEGA MESTA.....	38
4	LJUBLJANA – MESTO NASPROTIJ.....	43
4.1	O LJUBLJANI – POGLEDI NA LJUBLJANO	45
4.2	O NARAVI V MESTU ALI MESTU V NARAVI IN O VRTOVIH IN ZELENJU	47
4.3	VRTIČKARJI	49
5	VIZIJA LJUBLJANA 2025 – STRATEŠKI PROSTORSKI NAČRT MESTNE OBČINE LJUBLJANA	52
5.1	KAJ JE VIZIJA LJUBLJANA 2025 IN NJENI GLAVNI POUČENI	52
5.2	LJUBLJANA DANES IN JUTRI.....	55
5.3	EMONIKA.....	58
5.4	KAJ PRINAŠAJO PROSTORSKE SPREMEMBE LJUBLJANE IN KAJ OD NJIH PRIČAKUJEMO.....	64
6	ZAKLJUČEK	66
7	LITERATURA:	70

SEZNAM SLIK

Slika 5.1: Sodobni stadion v Stožicah z večnamensko dvorano	55
Slika 5.2: Železniška postaja danes	56
Slika 5.3: Sodobni potniški center Ljubljana.....	56
Slika 5.4: Bavarski Dvor danes.....	57
Slika 5.5: Severna vrata	57
Slika 5.6: Nočni pogled na Emoniko	60
Slika 5.7: Poslovna stolpnica	61
Slika 5.8: Potniška postaja	61

1 UVOD

Prihodnje mesto bo kjerkoli in nikjer in bo tako zelo drugačno od nekdanjega in sedanjega mesta, da se verjetno sploh ne bo dalo prepoznati njegovega nastajanja
(Wright v Koželj 2007, 195).

Neprestano se soočamo z mnogo spremembami, tudi prostorskimi. Povsod po svetu se vedno več gradi, načrtuje. Sla po tekmovanju, kdo bo bližje nebu, kdo bo postavil višjo zgradbo, se iz dneva v dan povečuje. Tako je tudi pri nas.

Prostor je za nas pomemben iz večih vidikov. Z njim se identificiramo, zato je eden ključnih dejavnikov pri izgradnji identitete, tako posameznikove kot nacionalne. V diplomskem delu se bom ukvarjala z mestom kot prostorom, v katerem se nenehno dogajajo spremembe. Predvsem me bo zanimalo, kako prostorsko planiranje in urbanizem spreminjata prostor - mesto in kaj te spremembe prinašajo za ljudi, ki v tem prostoru živijo. Zanimalo me bo, kdo in kaj oblikuje mesto in ali lahko s pomočjo arhitekture in gradbeništva spreminjamo identiteto mesta, saj je vsebina prostora interakcijske narave. V nalogi bom predstavila Ljubljano, saj se s svojimi meščani sooča z velikimi spremembami, zlasti od osamosvojitve Slovenije dalje, ko je dobila vlogo prestolnice. Še posebej pa je na tem področju viden razcvet v zadnjem letu, ko je Mestna Občina Ljubljana predstavila projekt Vizija Ljubljana 2025. Vsi večji načrtovani projekti tega dokumenta razen dveh, Emonike in Severnih mestnih vrat, ki sta že v začetni fazi gradnje, so zaenkrat samo še na papirju. Glede na obsežnost in razsežnost predloga Vizije in njenega konkretnega poseganja v sam prostor in veduto Ljubljane preseneča odziv laične javnosti, ki ga na začetku skorajda ni bilo, kasneje pa se je javnost začela vpletati tudi s civilnimi iniciativami. Drugače je s strokovno javnostjo. Obe smeri, tista za in tista proti, sta zelo prisotni že od vsega začetka. Vsaka s svojimi argumenti.

Eden izmed dejavnikov, ki "naredi" neko mesto za prestolnico, je prav gotovo tudi njena arhitektura. Pa ne samo tista, iz preteklih stoletij, spomeniško zaščitena, ampak je pomembna tudi nova, moderna, drzna. Tako arhitekturo novi prostorski načrt za

Ljubljano predvideva. Njegovi avtorji so ga poimenovali Vizija Ljubljana 2025. Gre za dolgoročni prostorski načrt, ki bi naj bil izveden do leta 2025.

Lobnik (ibid.) pojasnjuje, da je urbanist arhitekt podobe mesta z življenjem v njem, ki mora upoštevati, kako načrte in projekte ocenjujejo pravniki, ekologi, geografi, politiki, župani in javnost. Razlaga, da je: »optimalna rešitev lahko le zakonita in strokovno utemeljena, zasnovana z vizijo prihodnosti in uresničljiva.« Dokument Vizija Ljubljana 2025, ki ga je predstavila Mestna občina Ljubljana, zagotovo ima vse predpogoje za optimalno prenovo Ljubljane. Na odgovor, ali bo ta rešitev dejansko optimalna in speljana do konca tako kot je načrtovana, bomo morali počakati še kar nekaj časa.

S prostorom se predstavljamo navzven, uporabljamo ga tudi kot medij. Prostor je torej nekaj, s čimer in v čem vsak dan bivamo in je veliko pomembnejši dejavnik vsakdanjega življenja, kot se nas večina zaveda.

1.1 PREDSTAVITEV PROBLEMA, STRUKTURA, NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA

Ljubljana s svojo vizualno podobo, ki bi kazala na sodobno in moderno mesto, močno zaostaja za drugimi evropskimi prestolnicami in prestolnicami drugod po svetu. V urbanističnem smislu se je v Ljubljani v zadnjih dvajsetih letih zgodilo zelo malo ali skoraj nič. Iz tega lahko sklepamo, da smo iz urbanističnega vidika dvajset let v zaostanku.

Glede na to, da je Ljubljana trenutno v fazi preoblikovanja podobe mesta, se bom na začetku posvetila teoretičnim opredelitvam urbanizacije, urbanizma in teorijam urbanega planiranja. Pri tem se opiram predvsem na Pavleta Gantarja, ki opredeljuje urbanizem in teorije planiranja iz sociološkega vidika, na Hansa Mastopa, ki je pomemben avtor predvsem zaradi opredeljevanja t.i. novega planiranja, na Draga Kosa, ki je relevanten zaradi obravnavanja ne/smiselnosti in utopičnosti prostorskih planov. Opredelila bom

tudi urbanizacijo, ki jo Franc Lobnik (v Lah 1999, 5) opredeljuje kot večstranski razvojni proces, ki bistveno posega v naše gospodarjenje in življenje. Po njegovem mnenju slovenska mesta niso velika, vendar imajo bogato kulturno in arhitekturno dediščino, ki jo je potrebno ohraniti. Nadaljuje, da si želimo, da bi tudi nove soseske in četrti bile kakovostno grajene in urejene. Sledi podrobna opredelitev utopičnosti urbanističnih načrtov, kjer s pomočjo različnih avtorjev primerjam razsežnosti urejanja in načrtovanja prostora. V nadaljevanju podrobno predstavim koncepta novega planiranja, ki je za nalogo relevanten predvsem iz vidika komunikacije in vključevanja javnosti v vse procese planiranja. Na primeru Vizije Ljubljana 2025 bom pokazala, da javnost kot pomemben faktor novega planiranja ni bila vključena v vse faze novega strateškega načrta.

Mestna občina Ljubljana je z namenom, da bi nadoknadili zamujeno, izdelala nov dolgoročni načrt razvoja mesta, ki so ga poimenovali Vizija Ljubljana 2025. Zanj njegovi snovalci pravijo, da bo, ko bo v celoti uresničen, Ljubljana postala metropola, svetovljansko mesto. Vendar se, kot bodo razkrila naslednja poglavja, pojavlja veliko več dejavnikov, kot samo postavitev nekaj modernih stavb, ki vplivajo na to, da je neko mesto svetovljanska metropola, kar je prikazano predvsem v drugem poglavju. Tam opredeljujem in analiziram dejavnike, ki so potrebni, da neko mesto lahko označimo za sodobno mesto in ki vplivajo na oblikovanje mesta in njegovo identiteto. Te dejavnike povežem tudi z Ljubljano in Slovenijo. Pri opredelitvi glavnih značilnosti mesta kot prostora, njegove identitete, tega, kdo in kaj ga oblikuje, se opiram na Steva Pila, ki identificira tri aspekte, ki odlikujejo mesta kot prostore, na Vladimirja Braca Mušiča, ki ugotavlja, kdo in kaj oblikuje mesta in na Janeza Koželja, ki opredeljuje načela urejanja prostora, navaja značilnosti sodobnega mesta in urejanje le-tega.

V sledečem poglavju bom predstavila različne poglede na Ljubljano, ki jo opredeljujejo kot mesto nasprotij, kot prestolnico vrtičkov in narave, ki se sooča z velikimi spremembami, katere prinašajo načrtovani projekti Vizije 2025 s projektom Emonika na čelu, ki je trenutno poleg Severnih mestnih vrat največji projekt in je že v izgradnji. Zaključila bom s poglavjem o tem, kaj nam te prostorske spremembe prestolnice

prinašajo in kaj od njih pričakujemo. S primerjavo različnih pogledov in različnih avtorjev prikažem raznolike podobe mesta, ki pa so, kot ugotovim, močno odvisni od opazovalčevega subjektivnega dojetanja mesta samega, kar se pokaže predvsem v različnosti pogledov na isto stvar. Predvsem je v tem delu naloge pomembna analiza primera narave v mestu in fenomena vrtičkarjev, ki seveda ni posebnost Ljubljane, ampak večine večjih mest. Analiziram primer vrtičkarjev iz vidika podobe mesta, ki jo z drugimi znamenitostmi ustvarjajo in iz vidika avtentične podobe, ki pa je odvisna od presoje in naklonjenosti določenim znamenitostim.

Poglavje ki sledi, je namenjeno analizi prostorskega načrta Ljubljana Vizija 2025, kjer obravnavam načrt dolgoročnega razvoja mesta Ljubljana, njegove glavne poudarke, strategijo in prednosti. Glavni vir je glasilo, ki ga je izdala MOL z namenom, da širši javnosti predstavi projekt. Predvsem želim opozoriti na diskrepanco med Vizijo in željami ljudi. Dejstvo je, da smo Slovenci ljudje, ki na vsak način želimo biti blizu narave. Če se nam bo ponudila možnost, se bomo preselili izven mesta, nekam, kjer bomo lahko imeli hišo z vrtom v zelenju. Iz Ljubljane narediti metropolo, je velik problem, ker v Sloveniji ljudje bežimo iz mest. Kot bomo videli, Vizija predvideva projekte, velike projekte z veliko novimi bivalnimi in poslovnimi površinami. Poraja se vprašanje, kdo bo te površine, ko bodo na voljo, zapolnil. So ti projekti, ki so predvideni, dejansko takšni, kot si jih prebivalci želimo? Težko je odgovoriti na to vprašanje. Snovalci Vizije se s tem vprašanjem niso ukvarjali, kljub temu da je v "novem planiranju" eden izmed ključnih vidikov vključevanje javnosti v vse faze planiranja.

Glavni namen naloge je pokazati neskladje med vizijo in realnostjo, v smislu, da Vizija Ljubljana 2025 predvideva projekte, ki verjetno ne bodo sprejeti tako, kot bi si njihovi avtorji želeli, tudi zato, ker ljudje prostorskih sprememb, še posebej tako obsežnih, ne moremo sprejeti čez noč, ampak gre za dolgotrajen proces.

Raziskovanje v diplomski nalogi je kvalitativno. Uporabila sem primerjalno analizo. Predvsem sem analizirala različne vidike in pristope k določenemu segmentu prostora in lastnostim prostora. Prav tako sem uporabila primerjalno analizo pri preučevanju glasila

Vizija Ljubljana 2025. Primerjala sem trenutno podobo in stanje prestolnice s tisto, ki bi jo naj prinesla uresničitev dolgoročnega prostorskega načrta. Zaradi nazornosti sem uporabila tudi slikovno gradivo.

Pri pisanju diplomske naloge sem se opirala na sekundarne vire. Za preučevanje Ljubljane sem uporabila glasilo, ki ga je izdala MOL in ga analizirala s pomočjo internetnih člankov in člankov v zbornikih, ki so nastali predvsem kot komentarji na trenutno situacijo v Ljubljani. Za prikaz različnih pogledov na mesto in Vizijo Ljubljana 2025 sem uporabljala tudi intervjuje ljudi, ki so posredno ali neposredno vpleteni v oblikovanje novega prostorskega načrta. Analizirala sem primer vrtičkarjev, za kar je bila pobuda objava članka v časniku Le Monde. Uporabila sem tudi dve kontaktni oddaji, Odmeve in Tednik, in sicer zaradi zanimive diskusije, ki sta jo ponudili. Pri obeh oddajah so namreč soočali zagovornike in nasprotnike Vizije Ljubljana 2025.

2 URBANISTIČNA TEORIJA

2.1 POJEM URBANIZMA

V tem poglavju se bom najprej posvetila terminu in različnim opredelitvam urbanizma, saj je termin tesno povezan s pojmom urbanizacije in urbanega planiranja, ki sta trenutno močno prisotna tudi v Ljubljani. Pavle Gantar (1985, 11) pojasnjuje, da termin urbanizem najprej označuje določeno *dejavnost* (prakso) urejanja prostora in se razume tudi kot *umetnost* oblikovanja mest. Opraviti ima z določeno "fizično entiteto" to je (grajenim) prostorom – *mestom* in hkrati z *ljudmi*.

Gantar (1985, 16) nadaljuje z opredelitvijo urbanizma na štirih ravneh, za katere meni, da so med seboj povezane, pa vendar denotirajo različne oblike dejavnosti v zvezi z gradnjo in prisvajanjem prostora:

1. Urbanizem je najprej *proces gradnje*, produkcije gradnje okolja (form/strukture): rezultat tega procesa je mesto (oziroma "grajene strukture") kot celota grajenih pogojev za družbeno produkcijo in reprodukcijo (tovarne, stanovanja, uradi, ceste...). Tu je poudarjena političnoekonomska dimenzija urbanizma: *družbena produkcija prostora*.
2. Naslednja raven urbanizma je *urbanistično planiranje*. Potrebno je *družbeno usmerjanje*, ki ga izvaja določena *planska instanca*. Ta vzpostavi določene interese v družbi kot vladajoče interese v produkciji grajenega okolja.
3. Urbanizem nastopa tudi kot *socialna forma*, kot "prostorsko vzročanje" družbenih procesov, skratka, skozi urbanizem oziroma grajeno okolje se kažejo določena družbena razmerja med posameznimi družbenimi segmenti ali razredi, sloji itn.
4. Četrta raven urbanizma so teorije in/oziroma ideologije "produkcije prostora", se pravi načini mišljenja o urbanizmu.

Lahko trdimo, da je Ljubljana trenutno v fazi preoblikovanja podobe. Gre torej za proces gradnje, ki je voden s strani urbanističnih planerjev oziroma plana, Vizije 2025, ki bo

ustvarila novo podobo skozi preoblikovanje mestne vedute, z dograjevanjem modernih visokih stavb in rekonstrukcijo nekaterih že obstoječih ter z nadomestnimi gradnjami na ključnih lokacijah (kot na primer nadomestna gradnja na mestu sedanjega Kolizeja), ki bodo Ljubljano postavili ob bok drugim evropskim prestolnicam. S strani "planske instance" so torej določene prioritete gradnje, ki bodo Ljubljano posodobile. Da urbanizem nastopa kot socialna forma, je razvidno tudi iz Vizije 2025, kajti objekti, ki so v njej predvideni, so namenjeni predvsem moderniziranju Ljubljane. Načrtovani so predvsem poslovni objekti in objekti namenjeni javnosti, medtem ko se na ključne stvari, ki jih mesto, oziroma ljudje, ki v njem živijo, pozablja, kot na primer neprofitna stanovanja. Nikakor ne gre zanemariti, da so navsezadnje ljudje tisti, ki mestu vlivajo življenje in energijo.

Vsekakor je ena izmed ključnih komponent urbanizma zagotavljanje trajnostnega razvoja mesta. Prizadevanje za trajnostni razvoj mestnega okolja postaja vse pomembnejši cilj ne le na strateški ravni, temveč tudi na podrobni, tako analitični kot aplikativni, kot pravi Barbara Goličnik (2006, 2). To se kaže v vse pogostejših zahtevah po ustvarjanju okoljsko primernih in za vse vključujočih, demokratičnih prostorov. Načrtovalci in tisti, ki odločajo o predlaganih prostorskih rešitvah, so tako postavljeni pred veliko odgovornost in visoka pričakovanja javnosti. Carmona in sodelavci (v Goličnik 2006, 2) vidijo urbanistično načrtovanje kot dejavnost, ki zagotavlja boljše prostore, kot bi sicer nastajali. To pomeni kot dejavnost, ki uporabniku ponuja možnosti in izbire, ne pa da jim jih odreka. Takšno razumevanje urbanističnega načrtovanja pomeni na eni strani skrb za priložnosti za dejavnosti in na drugi za upravljanje izrabe teh priložnosti ter vključuje načrtovalce mest kot strokovnjake, ki morajo povečati potencial prostora, tako da oblikujejo osmišljene, pomensko dovršene in zelene prostore, pojasnjuje Goličnikova (ibid.).

Poraja se vprašanje, ali bo predlog prostorskega razvoja Ljubljane dejansko zagotovil trajnostni razvoj mesta in bo uresničen tako, kot je zastavljen. Zagotovo bo v okolje vnesel nove strukture, za katere pa ne moremo vedeti, ali bodo Ljubljani prinesle izboljšave ali ne. Že takoj na začetku so se pojavile polemike o prevelikem številu

poslovnih prostorov, ki bodo ostali neizkoriščeni. To so prostori, ki še niso v procesu izgradnje, pa se o njih že dvomi. Pri prostorskem načrtovanju in gradnji je vedno potrebno imeti v mislih, da bodo posledice teh dejanj prisotne v prostoru in družbi še desetletja, če ne celo stoletja.

Kaliopa Dimitrovska Andrews (2004, 90) o trenutnih trendih v urbanizmu razmišlja takole:

V zadnjih desetih letih se sicer vzporedno s procesi suburbanizacije in urbane rasti "navzven" (na novih površinah v širši mestni aglomeraciji) pojavljajo tudi procesi reurbanizacije že pozidanih mestnih območij ali urbane rasti "navznoter" – rekonstrukcija opuščenih industrijskih con in nekdanjih vojašnic (npr. Bežigranski dvor, Mostec, Grba, Poljane v Ljubljani) ali nadomestna in dopolnilna gradnja predvsem na zemljiščih manjših gostot naseljenosti. Zgoščevanje zazidave v obstoječih, redkeje zazidanih mestnih predelih (npr. četrti vil, območja organizirane stanovanjske gradnje), je še posebej problematično, saj pogosto povzroča resno poslabšanje kakovosti bivanja v posameznih mestnih območjih in izgubo njihove identitete.

Trend urbane rasti "navznoter" je opaziti tudi v Ljubljani. Zgoščena gradnja vse bolj v središču mesta (ki zaenkrat še ni v fazi realizacije razen projekt Emonika), ki pa usmerjena predvsem v gradnjo v "višave" – gre torej za vertikalno izkoriščanje prostora, kar je seveda smiselno in se dogaja povsod po svetu. Problematično postane takrat, ko se visoke novogradnje nikakor ne zlijejo z obstoječo arhitekturo in ustvarjajo neko umetno podobo, s katero se je prebivalcem težko identificirati.

Dimitrovska Andrews (ibid.) ugotavlja, da so značilni trendi v območju *kompaktnega mesta* predvsem: zmanjševanje industrijske rabe in s tem povezani pojav degradiranih območij; *ad-hoc* razvoj posameznih lokacij, ki ogrožajo vzpostavitev pomembnih, širše zasnovanih sistemov mest, kot so npr. sistem javnih prostorov, zeleni sistem mesta; razvoj nakupovalnih in poslovnih središč v predmestjih (*edge cities*), ki ogrožajo

vitalnost mestnih jeder, ter nadomestne gradnje in zgoščevanje, ki ne upoštevajo konteksta in identitete karakterističnih mestnih območij.

V nadaljevanju avtorica (Dimitrovska Andrews *ibid.*) pojasnjuje, da procesi komercializacije centralnih mestnih območij, razvoj trgovskih, poslovnih in turizmu podrejenih programov povzročajo zmanjševanje stanovanjske funkcije v *zgodovinskih jedrih*, povečanje prometa in v večini primerih gradnjo in/ali prenovo, ki ne upošteva kontekstualnega mota prostora in ogroža ohranjanje kulturne dediščine. Značilni so tudi veliki pritiski na pozidavo vitalnih zelenih površin in odprtih prostorov.

Za Ljubljano bi lahko rekli, da se dogaja oboje, tako kot se razvijajo predmestja (npr. BTC, ki je postal pravo mesto v mestu), se hkrati z novim dolgoročnim načrtom velik pomen daje samemu središču mesta s pozidavo "praznih" območij. Ne gre v bistvu za popolnoma prazna območja, ampak za slabo izkoriščena, poraščena ali "zaparkirana", kot sta obe zemljišči, na katerih bodo zrasla Severna mestna vrata in Emonika. Tej se bom posvetila v nadaljevanju.

2.2 TEORIJE PLANIRANJA - OPREDELITEV PLANIRANJA

Planiranje je za nastajanje vsakega novega projekta pomembno, kajti posegi v prostor morajo prav gotovo biti izvedeni strateško, med drugim tudi zato, ker imajo močan vpliv na podobo mesta, njegovo veduto, njegovo funkcionalnost oziroma uporabnost, zelo pomembno je tudi, da se njegovi prebivalci v njem dobro počutijo.

Planiranje lahko razumemo na več načinov. Gantar (1993, 15), na primer z vidika sociološke teorije poda naslednjo opredelitev planiranja:

- Planiranje je oblika /način *družbene intervencije* v sicer spontano potekajoče družbene procese. Nujna predpostavka te trditve je, da bi razvojni procesi brez takšnih intervencij potekali precej drugače. Ta razsežnost je v sociologiji konceptualizirana kot razlika med spontanostjo in usmerjanjem v družbenem razvoju.

- Planiranje je oblika *družbenega delovanja*, ki vključuje razmerje akter (preference, cilji)-delovanje-objekt delovanja-posledice. Od drugih oblik družbenega delovanja se planiranje ločuje predvsem po tem, da so posledice odločitev časovno in včasih tudi prostorsko diskretne do samega procesa in razmer odločanja. Temporalnost delovanja, torej način časovnega strukturiranja procesa (planskega) delovanja, je izjemno pomemben.
- Planiranje je metoda oziroma sredstvo za *povečanje racionalnosti odločanja in delovanja*. Glede na že omenjeno časovno, prostorsko in vsebinsko (področno) diskretnost posledic je klasična racionalna kalkulacija "sredstvo-cilj" pogosto nezadostna.
- Planiranje nujno vključuje razmerja med *spoznavanjem, prognoziranjem in delovanjem*.

Sandberg (v Gantar 1993, 16) dolgoročno planiranje opredeljuje kot »zavestno kontrolo (vodenje, upravljanje) dolgoročnega razvoja, ki temelji na analizi dostopnega znanja.« Predpostavlja, da:

- znanje proizvajamo in uporabljamo z namenom, da bi preverili in podrobneje opredelili potek razvoja (v posameznih družbenih sferah) in možne oblike delovanja, oziroma poseganje v razvojne procese;
- mora v družbi obstajati institucionalna struktura z viri, ki omogočajo kontrolo razvojnih procesov v zaželeni smeri.

Podobno kot Sandberg, tudi Sekulić (v Gantar 1993, 16) poudarja dve značilnosti planiranja, in sicer da je racionalna intelektualna dejavnost ter družbena in institucionalna dejavnost. Nadaljuje z identificiranjem dveh razsežnosti planiranja:

1. usmerjeno je na "prilagajanje spreminjajočemu se okolju in na preprečevanje entropijskih procesov" in
2. "planiranje je dejavnost za doseganje določenih ciljev – torej ne samo prilagajanje na to, kar se dogaja, pač pa aktivno delovanje za spremembo okolja v skladu s preferencami akterja".

Smisel urbanističnega načrtovanja je zagotoviti smotrno razporeditev objektov v okolju in primernost njihovih oblik ob presoji vseh učinkov in posledic posegov v prostor, pa tudi osnov in razmer za predvideno dejavnost. Nadaljuje pa, da se je prvotna usmeritev urbanizma, to je načrtovanje in urejanje mest, sčasoma razširila na načrtovanje mest in njihovih vplivnih območij. Na ožjem mestnem prostoru ni mogoče zagotoviti vseh potrebnih dejavnosti, ki se širijo tudi v obmestni prostor. V življenje mest vnašata nova razmerja dva pojava: naraščajoča dnevna migracija iz okolice v mesta ter hkrati razvoj perifernih delov mest, ki se širijo navzven. Skladen razvoj prostora je mogoče zagotoviti le s celovitim "vseobsežnim" planiranjem, meni Vilibald Premzl (1999, 68). V Ljubljani se že dolgo pojavlja problem dnevnih migracij, ki so posledica prihajanja ljudi v Ljubljano zaradi dela in prenasičenost določenih delov mesta. Ta dva glavna problema naj bi se rešila s posodabljanjem javnega prevoza in z razpršeno gradnjo poslovnih objektov po Ljubljani.

Usmerjanje in planiranje prostorskega razvoja je dejavnost, s katero hočemo v določenem časovnem razdobju doseči določene prostorske razmere. Drago Kos (2003, 647) je mnenja, da sta bistvena dejavnika teleološke aktivnosti dva elementa; razpoznavni (transparentni) cilji in sposobnost usmerjanja kompleksnega sistema akterjev in virov. Oba elementa sta medsebojno smiselno povezana, kajti povsem razumljivo je, da morajo biti cilji določeni glede na sposobnost njihovega doseganja. Prav to razločuje operativno planiranje od sestavljanja nerealnega spiska želja. Ta medsebojna povezava praktično pomeni, da je določanje ciljev omejeno s sposobnostjo njihove realizacije. Odkar je bil širši javnosti predstavljen projekt Vizija 2025, se pojavljajo polemike ali gre za načrte, ki so uresničljivi ali pa gre za nerealen spisik želja. Na tem mestu so deljena tudi mnenja stroke.

Reyner Banham, Paul Barker, Peter Hall in Cedric Price (2007, 320) trdijo, da je celotni koncept (urbanističnega planiranja) postal skrajno brezglav. Pojasnjujejo, da: »kar imamo danes, je cela kopica dobrih namenov. Koliko pa so ti dobri nameni vredni, je težko vedeti.« Planiranje fizičnega okolja obstaja že zelo dolgo, vendar je nad njim izredno

malo nadzora; enako je s samo arhitekturo. Kot je poudaril Melvin Webber (v Banham, Barker, Hall in Price ibid.):

Urbanistično planiranje je edina veja znanja, ki se zdi nekakšna znanost, in ki razume plan kot izpolnjen že takrat, ko je dokončan; redko se kakorkoli preverja, ali je učinek plana dejansko tak, kot je bil zamišljen, in če je učinek drugačen, ali je boljši ali slabši. Rezultat tega je, da planiranje niha od ene mode do druge, z nenadnimi preobrati, ki nastopijo po enako nenadnih odobritvah.

Enak problem se je pojavil tudi pri nas. Avtorji in zagovorniki Vizije 2025 so jo, še preden so se začela gradbena in druga dela iz projekta, označili za uspešno.

Pomembno je, da je družbeni razvoj usmerjen, saj je le na ta način lahko optimiziran na način, da skuša ustreči čim večjemu številu vpletenih. Torej tako investitorjem, estetiki, mestnim oblastem, kot tudi prebivalcem. Vendar je pri tem ključnega pomena, da ga vodi racionalnost in ne privatni interesi. Viziji Ljubljana 2025 je bilo velikokrat očitano, da so njeni projekti prilagojeni privatnim interesom investitorjev. Moramo pa ji priznati, da je prvi tako obsežen in dolgoročno usmerjen dokument, ki združuje različne segmente, od ohranjanja zelenih vitalnih površin, do gradnje povsem modernih in za ta prostor nenavadnih stavb. Poraja pa se seveda vprašanje, ali gre za vizijo ali utopijo?

Ljubljana ima velike probleme z dnevnimi migracijami ljudi, ki se vsakodnevno iz okoliških krajev "selijo" na delo v prestolnico. Zaradi tako množičnih selitev lahko prometna nesreča na ljubljanski obvoznici ob deseti uri zjutraj povzroči, da Ljubljana dobesedno obstane do sedme ure popoldne. Vizija Ljubljana 2025 se je lotila reševanja tudi tega problema, vendar so se že pred začetkom uresničevanja tega projekta (razširjanja mestnih vpadnic) pojavile polemike in očitki, da razširjanje obstoječih dvopasovnic ne bo rešilo ničesar, dokler se ne bo spremenila kultura tistih, ki se vsakodnevno podajajo na delo v Ljubljano. Gre za kulturo v smislu uporabljanja javnega prometa, ki ga Slovenci v primerjavi z drugimi večjimi mesti po Evropi in svetu uporabljamo zelo malo. Kaj moramo torej spreminjati? Ljudi ali mesto?

2.3 URBANISTIČNI NAČRT IN UTOPIČNE RAZSEŽNOSTI UREJANJA IN NAČRTOVANJA PROSTORA

Pri kakršnem koli načrtovanju gre velikokrat za ustvarjanje idealov, ki so ali pa niso uresničljivi. Pri prostorskem načrtovanju je zelo pomembno postavljati cilje, ki so smiselni in uresničljivi, kajti le-ti lahko prinesejo vidne in hkrati pozitivne spremembe. Po drugi strani pa se redkokdaj preverja, ali je učinek dejanskih sprememb enak predvidenemu, tako da je na koncu težko oceniti, ali bil plan utopičen ali realen, oziroma, ali je prinesel zelene spremembe ali ne.

Andrej Pogačnik (1999, 52) opisuje urbanistični načrt ali mestni načrt kot dolgoročno vizijo urbanističnega razvoja mesta. Podaja mestno mejo, razmestitev in vrste urbane rabe tal, cestno in komunalno omrežje; določa regulacijske in oblikovane sestavine, načela prenove, lokacije družbeno pomembnih (zlasti javnih) objektov in naprav, zazidalne cone (otoke); skrbi za varstvo kulturne (zgodovinske) dediščine, za varstvo okolja ter varnost v mestih itd. Za velika mesta (metropole) se uporablja izraz generalni urbanistični načrt. Naroča ga mestna uprava (skupščina, županstvo), izdeluje pa mestni urbanistični biro ali kak drug večji urbanistični zavod, posamezni pomembni urbanisti oz. "mestni arhitekt".

Urbanistični načrt je osrednji dokument za urbanistično urejanje mest. Izkušnje kažejo, da je izdelan približno vsakih 10 do 20 let, pogosto pa še v daljših časovnih razdobjih. Velja torej dolgo in bistveno vpliva na smeri mestnega razvoja (Pogačnik *ibid.*). Vizija Ljubljana 2025 je prvi dolgoročni načrt Mestne občine Ljubljana.

Kos (2002, 28) pojasnjuje, da poznamo dva bistvena dejavnika načrtovanja razvoja prostora: prepoznavni (transparentni) cilji in sposobnost racionalnega usmerjanja kompleksnega sistema akterjev in virov proti tem ciljem. Nadaljuje, da sta obe prvini med seboj smiselno povezani, kajti cilji morajo biti določeni glede na uresničljivost. Prav to razločuje strokovno in operativno načrtovanje od "sanjarjenja v oblakih", tj. od neracionalnega sestavljanja seznama želja. Racionalno določanje ciljev je torej omejeno s

sposobnostjo izvedbe teh ciljev. Vprašati pa se je treba, ali je načrtovanje res zgolj in samo racionalna dejavnost, ali sta torej logika in racionalnost nujna pogoja in tudi zadostna pogoja načrtovanja, se sprašuje Kos (ibid.).

Urbanistični svet za Ljubljano (v Šumi 2007, 30) je o odnosu cilji-projekti Vizije podal naslednje mnenje:

Dvoplastna struktura Ljubljane 2025 (besedilo in izbor upodobitev konkretnih arhitekturnih projektov) je nedvomno sodobna in s tem za spremembe odprta oblika mestnega razvojnega načrta, vendar bi bilo treba jasneje določiti zakonitosti povezovanja med obema plastema in kriterije za izbor konkretnih projektov. V Ljubljani 2025 predstavljeni konkretni arhitekturni projekti so pretežno že izdelane in večinoma z natečaji vrednotene strokovne rešitve, ki so več let ali celo desetletij prisotne v mestnih razvojnih načrtih, pa kljub funkcionalni nuji niso realizirane.

Iz tega bi lahko sklepali, da je Vizija Ljubljana 2025 zastavljena utopično. To pa lahko pomeni, da dejansko ne more uspeli.

Kos (2002, 28) o prostorskem načrtu kot utopičnem razmišlja predvsem v smislu utopične realizacije, ki odstopa od načrtovanega. Interaktivno razmerje med "realnim" fizičnim prostorom in mentalnimi kognitivnimi prostorskimi podobami privede do tega, da mora tudi formalni sistem urejanja in načrtovanja upoštevati individualne, domišljjsko-utopične konstrukcije prostora. Prav zaradi utopične razsežnosti realizacije formalnega načrta neizbežno odstopa od predstav, ki so jih imeli načrtovalci, pa tudi od podob, ki jih imajo o konkretnem načrtu ljudje, ki jih načrt (ne)posredno zadeva. Vsak, tudi tehnično dovršen načrt ostaja bolj ali manj zgolj projekcija, ker je vsakršna izvedba načrta v prostoru vedno tudi redukcija obstoječih, zelo raznovrstnih mentalnih podob prostora.

Poleg tega je še en temeljni razlog, zakaj je treba tudi prostorsko načrtovanje vsaj v izhodiščih obravnavati kot utopično prakso, torej kot poizkus, ki dejansko ne more uspeli,

vendar kljub temu ostaja konstitutivni element načrtovanja. V mislih imamo temeljno filozofsko razsežnost *načrta kot utopije*, ki ohranja blohovski "princip upanja" in s tem *odganja negotovost* kot grozečo izkušnjo prihodnosti. Tu se znova izpostavi radikalno nasprotje med utopičnimi mentalnimi konstrukcijami in okostenelo formalno racionalnostjo, ki ne prenese takega "fantaziranja". Čeprav se zavedamo tega nasprotja, prav zaradi vse bolj akutne legitimizacijske krize ne moremo le skomigniti z rameni in se ukvarjati zgolj z izboljšavami formalno-institucionalnih mehanizmov urejanja in načrtovanja prostora (Kos 2002, 29). Soglašamo lahko z Wallersteinom (v Kos 2002, 29), ko razlaga "funkcionalnost utopičnega razmišljanja". Odpiranje funkcionalnih mehanizmov in mehčanje okostenelih procedur do stopnje, ko postanejo sposobne obdelovati tudi "fantazijsko utopične podobe prostora", lahko uvrstimo med načine, ki izboljšujejo legitimizacijo systemskega urejanja prostora.

Kritiki Vizije 2025 so mnenja, da je utopična, oziroma so prepričani, da njeni projekti niso tako idealni, kot se zdijo na prvi pogled. Zanimivo je, da ne samo, da so njeni projekti zastavljeni precej ambiciozno, v njej so tudi projekti, ki se med samo izključujejo, oziroma si nasprotujejo. Npr. projekta hkratne izgradnje stanovanj na območju Stanežič in Hrušice, ki terjata po mnenju Urbanističnega sveta za Ljubljano (v Šumi 2007, 30) povsem različni politiki urejanja stanovanjskega vprašanja. Vprašamo se, ali je Vizija Ljubljana 2025 utopična in obsojena na to, da ne bo nikoli mogla biti v celoti uresničena, še preden se je dobro začela izvajati?

2.4 ZNAČILNOSTI "NOVEGA PLANIRANJA", PLANIRANJE KOT KOMUNIKATIVNO DELOVANJE IN NEZADOVOLJSTVO S PLANIRANJEM

Kos (2002, 44) pojasnjuje, da prostorsko načrtovanje v postmoderni ni več vseobsežno določanje in nadzor rabe prostora, temveč je precej manj "kolonialistično" strateško načrtovanje, ki se močno razlikuje od prejšnjih vseobsežnih planerskih pristopov. To načrtovanje Kos (ibid.) opisuje kot: »*družbena praksa*, ki *usklajuje zainteresirane*

udeležence in omogoča njihovo sodelovanje pri izdelavi strategij, politik in načrtov.» Strateško načrtovanje prostora poizkuša torej zgolj usmerjati parcialne odločitve in ima predvsem koordinativno vlogo.

Giddens (Giddens v Kos 2002, 44) meni, da je »cilj načrtovanja prostora preprosta občutljivost do domačih tradicij, lokalnih zgodovin, posebnih želja, potreb in slogov«, to je dejavnost, ki posplošuje specializirane, celo visoko urejene arhitekturne forme, ki segajo od intimnih osebnih prostorov prek tradicionalne monumentalnosti do veselih spektaklov, razlaga Kos (ibid.). Vse to povzroča električen razmah slogov in pristopov. Poudariti velja, da je samoomejitev načrtovanja posledica praktičnih izkušenj in ne kakšnih novih planerskih doktrin. Doktrinarna sprememba je pravzaprav le v spoznanju nerealističnosti vseobsežnega načrtovanja prostora, pojasnjuje Kos (ibid.).

Na drugi strani pa Mastop ne govori nasplošno o planiranju, ampak opredeljuje strateško načrtovanje, pri katerem izpostavlja štiri bistvene novosti. Odprtost navzven, prestrukturiranje navznoter, implementacijska razsežnost plana in (z mojega vidika najpomembnejša novost), predstavljanje prostorskega razvoja. Kot pojasnjuje Mastop (v Kos 2003, 652), gre pri tej zadnji novosti za to:

da ima predstavljanje kot tradicionalna planerska metoda pomembno mesto v strateškem planiranju. Njeno ponovno uporabo zagovarjajo številni strokovnjaki. Predstave o razvoju teritorija so primerne zlasti kot instrument komunikacije, torej kot sredstvo za razvoj skupnih dojemanj zelenega prostorskega stanja, problemov in kot spodbuda za razvoj akcijskih strategij. Konkretne predstave so dober in močan instrument komunikativne planske strategije in prav zato so potencialno bistveni element sodobnega strateškega planiranja.

Tudi zaradi mobilizacijskih razlogov je smiselno, namesto izdelave podrobnih, laični javnosti težko dostopnih planerskih izdelkov, več truda vložiti v predstavljanje prihodnjega prostorskega razvoja. Vendar to ne sme potekati kot vsiljevanje nekega "končnega" stanja, temveč predvsem kot spodbuda za sodelovanje širšega kroga zainteresiranih. Ta širitev kroga poklicanih je seveda lahko tudi zelo naporna, celo

mučna, vendar je to skoraj edini način kako ustvarjati razmere za širšo legitimizacijo in uresničevanje planskih ciljev, meni Kos (2002, 46).

Predstavitev plana in njegovih ciljev je ena izmed lastnosti t.i. novega planiranja. Zagotovo je zelo pomembno, da javnost sprejme spremembe, ki se dogajajo v prostoru, v katerem živijo. Preden pa pride do teh sprememb, je zelo pomembno, da sprejme načrte, ki te spremembe predvidevajo oziroma jih vpeljujejo. Na tem mestu je potrebno Mestni občini Ljubljana in njihovi PR službe čestitati za dobro opravljeno delo. Ko je bila Vizija Ljubljana 2025 predstavljena laični javnosti, je bila ta predstavitev zelo strateško načrtovana, saj je bila predstavljena na precej poljuden način. Ob tej priložnosti je bila postavljena razstava 93 izbranih projektov v galeriji Kresija. Za vse, ki so zamudili razstavo v galeriji Kresija, je Vizija že od poletja stalno na ogled v Zgodovinskem atriju Mestne hiše. Za boljšo obveščenost je bila izdana še posebna številka glasila Ljubljana.

Skratka, sodobno strateško načrtovanje na nacionalni ravni *postaja projektivno investicijsko strateško načrtovanje z odprtimi postopki*, v katerih poizkušajo glavni akterji pridobiti družbeno podporo za svojo razvojno perspektivo, trdi Kos (ibid.).

Bistveni poudarki take opredelitve so:

- Strateško načrtovanje nima enega samega "komandnega" mesta, temveč se lahko določena pristojnost prerazporedi "navzgor ali navzdol".
- Načrtovanje ni omejen proces, temveč "neskončna" operacija.
- Načrtovanje ni podrobno in natančno organizirano, temveč bolj nekakšen odločevalski "happening" med seboj odvisnih akterjev (Mastop v Kos 2002, 46).

Ko gre za velike spremembe v nekem določenem prostoru, v mojem primeru v glavnem mestu, je zelo pomembno, da so te spremembe laični javnosti predstavljene tako, da jih bo le ta sprejela oziroma, da bo o njih vsaj pripravljena razmišljati. Problem lahko nastane, ko stroka oziroma odgovorni določenega prostorskega plana sploh ne naredijo dostopnega za laično javnost, ali pa to izvedejo pomanjkljivo.

Forsters (v Gantar 1993, 263) je mnenja, da nezadovoljstvo s planiranjem v "javni domeni" izhaja iz tega, kar sistematično moti komunikacijo, "prepoznavanje" problemov, iskanje relevantnih opcij in alternativ ter končno ustvarjanje soglasja za spremembo.

Zato Forsters uvaja nov pojem planiranja kot *odzivnost ustvarjajočega komunikativnega delovanja*. Temelji pa na raziskovanju, ki ga je v družbeno teorijo uvedel Habermas, med *instrumentalnim* delovanjem, s katerim označujemo vsa tista delovanja, ki temeljijo zgolj na kalkulaciji med sredstvi in (danimi) cilji oziroma *ustvarjanje odzivnosti* pri soakterjih. Forester opozarja, da bi se morali planerji zavedati, da ima njihovo delovanje lahko *subtilne komunikacijske učinke*. Marsikdaj mislijo dobro, pa vendar povzročajo kontraproduktivne učinke. Zato se moramo pri proučevanju, še posebej pri zasnovi planskih akcij, osrediniti na tiste značilnosti delovanja, ki bi lahko *sistematično motili komunikacijo* med planerji in klienti. Vprašanje, ki si ga mora planer zastaviti, se ne glasi samo, *katerim ciljem in interesom služi določena akcija*, temveč "*kako planer politično ustvarja odzivnost in kako komunicira*" (Forsters v Gantar *ibid.*).

Za razumevanje planiranja v njegovi komunikativni razsežnosti je pomembna ugotovitev, da ne funkcionira zgolj kot orodje, temveč tudi kot *obljuba* in kot *ustvarjanje pričakovanj*. Prav od tega, v kakšnem razmerju je planerjev opis določenega projekta do pričakovanj "klientov", je odvisna uspešnost njegovega dela (Forsters v Gantar *ibid.*).

Zato je eden od temeljnih problemov pri *predstavitvi* določenega projekta prav vprašanje, ali so planerji sposobni spremeniti pretežno negativna pričakovanja, ki jih na osnovi dosedanjih izkušenj imajo ljudje. Ko planer predstavlja projekt, počne več, kot samo opisuje. Obenem tudi *svari* pred problemi, *obljublja* določene prednosti, *opozarja* na neugodne posledice, če projekt ne bo sprejet, *predlaga* nove ideje... Vse to pa se ne dogaja v praznem prostoru: poslušalci (prizadeti prebivalci) to sprejemajo in interpretirajo v skladu s *svojimi pogledi* in predvsem v skladu s *svojimi interesi*. In prav na tej točki se navadno dogaja to, kar Habermas imenuje *sistematično motena komunikacija*: poslušalci lahko določeno razlago sprejemajo popolnoma drugače kot si jo je zamislil planer (Forsters v Gantar, 265).

Forsters (v Gantar 1993, 266) nadaljuje, da ima lahko "napačno razumevanje" povsem različne vzroke. Je lahko:

- rezultat *popolnoma različnih interesov*,
- ali pa je bila sama *prezentacija* neuspešna v smislu, da je bila zastavljena na napačni ravni.

V obeh primerih "napačnega razumevanja" je napredek možen le skozi proces *racionalnega argumentiranja*, ki se dogaja skozi tako imenovana *govorna dejanja*, ki so temeljne enote komunikacijskega delovanja.

Kot smo ugotovili, je pri prostorskem planiranju pomembno, ne samo, kako je plan sestavljen in kakšne spremembe prinaša, ampak je zelo pomembno, da so s planom, njegovimi projekti, cilji in spremembami dobro seznanjeni vsi, ki so na kakršen koli način vpleteni v proces spreminjanja nekega prostora. Vsi vpleteni, vključno z laično javnostjo, morajo imeti dostop do planskih dokumentov, jih razumeti, še bolj pomembno za planerje in investitorje pa je, da so njihovi predlogi sprejeti s strani širše javnosti. Ali bodo ljudje sprejeli vsebino prostorskih planov, je v največji meri odvisno od tistih, ki bodo prevzeli vlogo prenašalca informacij. Ta oseba ali skupina mora tudi upoštevati interese in želje vseh udeležencev v procesu in jim zagotoviti zadostno količino informacij o projektih. Pomembna je torej vključenost vseh vpletenih. Vendar pa ni dovolj, da je širša javnost samo vključena na način, da je s prostorskimi plani seznanjena, pomembno je, da ima možnost izraziti svoje strinjanje oziroma nestrinjanje z načrtovanimi spremembami, načrtovalci pa bi jih vsekakor morali upoštevati in vključiti v svoje planiranje. Seveda je praktično nemogoče, da bi se upoštevala vsa individualna mnenja in želje, lahko pa se najde neki skupni konsenz, ki je sprejemljiv za vse strani. Pri prostorskem planiranju torej nikakor ne gre zanemariti vključevanja javnosti v vse procese planiranja.

3 MESTO – PROSTOR

Prostor je okolje, v katerem živimo, se gibamo, pa vendar se ga velikokrat premalo zavedamo, oziroma ga imamo za nekaj samoumevnega. Redkokdaj se vprašamo, kaj je prostor, kaj je mesto, kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da neki prostor postane mesto.

Kaj je tisto, kar naredi mesto za "prostorsko tvorbo"? Steve Pile (v Amin in Trift 2002, 2) identificira tri aspekte, ki odlikujejo mesta kot prostore:

- njihova gostota, koncentracija ljudi, stvari, institucij in arhitekturnih form;
- heterogenost življenja;
- različnost mrež komuniciranja in tokov preko in onstran mesta.

Mene zanima predvsem arhitekturni segment mesta. Sta arhitektura in vizualni izgled mesta dejansko tako zelo pomembna za razpoznavnost, za vsebino te prostorske tvorbe? Seveda sta. Predvsem je arhitektura tista, s pomočjo katere lahko označimo neko mesto za baročno, srednjeveško, moderno. "Na prvi pogled" arhitektura označi mesto in mu da določeno vsebino, ki pa se seveda lahko spremeni v očeh opazovalca, ko le-ta mesto spozna поблиže ali v njem nekaj časa biva.

Chalas (v Mušič 2004, 319) se sprašuje:

Kdo in kaj oblikuje mesta? Ali se mesto še misli, načrtuje in projektira ali je morebiti zgolj rezultat spontanih, naključnih rešitev, ki niso bile opazovane širše? Narekuje njihovo podobo trg s svojimi zakonitostmi, morda ljudje s svojimi težnjami, morebiti urbanisti s svojim odlašanjem...? Kot da se nihče več ne loteva načrtovanja mesta, kot da nikogar ne zanima izvajanje načrta. Res teče urbanist za neizogibnim kakor pes za slastno klobaso...

Urbanistična teorija pozna še iz časov grškega arhaika in zgodnje antike delitev mest v tista, ki so nastala na "stari način" (arheoterotropna) in tista, ki so nastala na "novi način" (neoterotropna). Preprosteje smo jih že zdavnaj razlikovali kot *raščena* in *načrtovana* mesta. Prva vezali na postopno, "organsko" rast po inkrementih rasti (uporabljajoč

sposojenko iz botanike) in druga na organizirano kolonizacijo prostora, podobo večine evropskih mest določata obe načeli, pač glede na zgodovinske okoliščine nastanka. Ljubljana ima v svojem florisu še vidne prvine rimske kolonije Emone, ima značilno in ne povsem naključno srednjeveško parcelacijo in prostorsko strukturo, ki jasno odraža vodilne mestotvorne dejavnike svojega časa in končno ima sledove *regulacijskega urbanizma* 19. in prve polovice 20. stoletja. Znameniti beograjski urbanist in pisec ter nekdanji župan mesta Beograd, Bogdan Bogdanovič je v Ljubljani svojim mladim spremljevalcem razlagal, da je lepa, ker ima primerno razmerje planiranega in rastočega urbanega tkiva (Mušič 2004, 319).

Urbanistično planiranje in realiziranje urbanističnih planov ima odgovorno funkcijo, saj vpliva na vizualno podobo mesta. Pomembno je, da novonastale zgradbe sovpadajo z že obstoječo arhitekturo, da se zlivajo v celoto, kljub temu, da so nekatere spomeniško zaščitene, stare več kot sto let, druge pa ravnokar zgrajene mogočne stolpnice. Pomembno je ohranjati zgodovino, vendar ne na račun stagnacije. Res pa je, da se določeni predeli mest razvijajo bolj kot drugi, in da gre razvoj različnih predelov mest v različne smeri. Nekateri se razvijajo v stanovanjske soseske, drugi v poslovne predele, vendar je potrebno za vse predele mesta, ne glede na to, v katero smer se razvijajo, skrbeti. Mesto mora delovati celovito, enotno, usklajeno. Podobno meni tudi Janez Koželj (1999, 32), ko razmišlja o razvrednotenih urbanih prostorih: »Šele pogled na celoten prostor mesta nam razkrije, kako in kam se širi mesto in kakšni sta njegova zasnova in podoba. Spoznavamo, da je v mestih, kjer prevladuje sodobna gradnja, vse manj zaključenih in prepoznavnih, za zgodovinska mesta značilnih predelov.«

V nadaljevanju trdi, da je vse bolj značilna parcelna delitev prostora, vmes pa so manjše ali večje ločine, ki ostajajo dalj časa zanemarjene ali zapuščene.

Problem neizkoriščenih prostorov se pojavlja tudi v Ljubljani. Eden izmed takih je prav gotovo območje okrog železniške postaje, na katerega je Vizija Ljubljana 2025 postavila Emoniko, kljub temu pa jih ostaja še veliko, kot na primer Trg republike (na katerem je parkirišče), ki že nekaj let dviguje veliko prahu.

Dejstvo je tudi, da se posamezni deli mesta stalno preurejajo in dograjujejo, s tem pa se v raznih oblikah presnavlja grajeno tkivo. Prenavljanje, preoblikovanje, dograjevanje in nadomeščanje stavb poteka po nekem toku idej in predstav. Kakšne so in na kaj se opirajo, je vprašanje za vsak primer posebej. Še vedno se pojavljajo boleča neskladja med mestnimi predeli in znotraj njih (Koželj *ibid.*).

Koželj je mnenja, da je treba upoštevati posebna načela urejanja, da je v obstoječo pasivno rabo treba vnašati oblike nove, poživljajoče rabe; nova struktura naj bo dosledno usklajena z okoljem; gradi naj se tako, da bo možna vmesna in postopna raba območja; pomembna je dograditev infrastrukturnih omrežij; s prometnimi povezavami je treba izboljšati dostopnost območja; v strnjenih centralnih delih mesta naj se na opuščeni zemljiščih uredijo novi parki in povezave z odprto krajino (Koželj 1999, 34).

Če povzamemo, je torej potrebno delati predvsem na tem, da v središču mesta in v njegovi ožji okolici ne ostajajo prostori, ki niso ničemur namenjeni. Pomembno je izkoristiti vsak predel in ga spremeniti v prostor, ki bo funkcionalen. V Ljubljani imamo več takih, včasih znamenitih objektov, ki pa že dolgo propadajo in ne služijo prav ničemur. Eden izmed teh je v samem središču mesta, Kolizej, ki je bil prvotno avstroogrška vojašnica, zdaj pa že dolga leta v njem bivajo stanovalci brez stanovanjske pravice. Novi prostorski načrt Ljubljane predvideva na tem mestu nadomestno gradnjo, in sicer stolpnico s koncertno in operno hišo. Vendar je pa tudi ta projekt doživel veliko neodobravanj v smislu, da je zgodovinske stavbe, kot je Kolizej, potrebno ohraniti v njihovi prvotni obliki. Tuan (1997, 196) je prepričan, da se:

mestne oblasti in prebivalci soočajo z bistvenim problemom. Katere aspekte/vidike mesta bi morali ohraniti? Ne dokazov družbenega neuspeha, kot so stari zapori, mentalne bolnišnice in delavnice. Ti so odstranjeni brez obžalovanja in pomislekov. Ohranjeni pa so umetnostni "zakladi" in knjige, ki končajo v galerijah in knjižnicah. Listine in zapisi so shranjeni. Tovrstne stvari porabijo malo prostora na individualni in kolektivni lestvici mesta. Kaj pa stare hiše, ki so nekoč pripadale pomembnim osebnostim? Za razliko od dragocenih slik in knjig,

stare stavbe zasedejo veliko mestnega prostora in prihajajo v konflikt s sedanjimi potrebami in prizadevanji.

Strast za ohranitvijo raste iz potrebe za otipljivimi predmeti, ki lahko podpre občutek identitete. Ta tema je že bila raziskana. Če se posvetimo varovanju/ohranjanju aspektov preteklosti, izgleda, da obstajajo tri vrste: estetski, moralni in moralno-okrepljen (moral-boosting). Stara zgradba mora biti ohranjena, ker ima arhitekturno zaslugo in ker je dosežek prednikov. Ta vzrok temelji na estetiki, povezani z religioznostjo. Stara hiša mora biti ohranjena, ker je bil to nekoč dom slavnega državnika ali izumitelja. Tukaj gre za poziv k religioznosti in k dokončni izgradnji človeške morale, občutek ponosa. Stare zanemarjene soseske morajo biti rešene pred urbano prenovo, ker se zdi, da zadovoljujejo potrebe lokalnih prebivalcev, ali pa zato, ker kljub propadanju naravnega okolja promovira določene človekove kreposti/vrline in barvit slog življenja. Poziv je neločljivo povezan z ustanovitvijo neločljivo povezanih kakovosti in človeško moralno pravico do ohranjanja njihovih, značilno različnih običajev/navad, v nasprotju s prisilnimi spremembami, razmišlja Tuan (1997, 197). Lahko se vrnemo k primeru Kolizeja, ki ga je vredno ohraniti zaradi njegove zgodovinske vrednosti, vendar ne tako, kot se ga je ohranjalo do sedaj – s spomeniško zaščito, kar pa ga je obsodilo na propadanje, saj se na njem že več desetletij ni naredilo nič. Pomembno je torej, ne samo ne-podreti, ampak je veliko bolj pomembno ohranjati stavbe pri življenju.

Tuan (ibid.) se sprašuje:

Zakaj bi tvegali spremembe? Preteklost je resnično obstajala. Vse kar smo dolgujemo preteklosti. Vendar ima sedanjost tudi zasluge; je naše resnično izkustvo, čuteča konica obstoja z nedokončano mešanico veselja in bolečine. Prihodnost, na drugi strani, je vizija. Veliko vizij ostane nerealiziranih in nekatere se spremenijo v nočne more. Arhitekturne revolucije nam obljublajo novo mesto, lahko nam dajo prazne zelenice in parkirna mesta. Po drugi strani pa brez vizij in poželenja za življenjskimi spremembami življenje ostane obrabljeno/izčrpano; in dejstvo je, da se ves ustvarjalni trud – vključno z izdelavo omlate – konča z uničenjem kateri prihodnji urbani dosežek bi lahko opravičil

odstranitev katerega koli mestnega tkiva, ki še vedno kaže znake življenja? Načrtovalci in meščani, občutljivi zaradi preteklih napak, se zelo obotavljajo pri žrtvovanju sedanosti - z vsemi njenimi problemi - za vizijo prihodnosti, ki lahko da ne bo realizirana.

Zakaj torej tvegati spremembe? Nesmiselno se je oklepati preteklosti na račun sedanosti. Zagotovo jo je potrebno ohraniti, vendar ne na način, da bomo ostali v njej ujeti.

3.1 KAJ JE MESTO IN KDO ALI KAJ GA OBLIKUJE?

Mesto je v veliki meri delo v teku...

Mesto je samo po sebi medij, ki neposredno kriči svoje zgodbe...

(Amin in Trift 2002, 157).

Ljubljana je mnogo več kot samo mesto z zgradbami in prostori, kjer ljudje preprosto živijo. Mesta so zibelke družbene in gospodarske dejavnosti, kjer ravno različnost interakcij ustvarja nove pobude, nove ideje in novo energijo. Mesta morajo biti postvarjena, na novo kreirana kot privlačni prostori, kjer bodo ljudje želeli živeti in delati, kjer bodo uživali v lagodnih in kulturnih opravilih (Taylor v Roberts in Sykes 2000, 158).

Tuan (1997, 173) meni, da je mesto prostor, središče pomena, par excellence. Ima veliko zelo vidnih simbolov. Tradicionalno mesto v prvi vrsti simbolizira transcendenten, človeški red kot nasprotje kaotičnim silam zemeljske in peklenke narave. Drugič, pomeni idealno človeško skupnost. "Kaj je mesto drugega kot ljudje? Res je, ljudje so mesto." (Shakespeare v Tuan *ibid.*).

Zagotovo smo ljudje tisti, ki vdihujemo mestu življenje. Brez ljudi mesto ne bi obstajalo. O tem razglablјati bi bilo nesmiselno. Veliko je še drugih dejavnikov, ki so pomembni za mesto, za njegov razvoj, obstoj, izgled. Vsako mesto je zagotovo odsev preteklosti, vendar ga je potrebno dopolniti s produkti sedanosti.

Vladimir Braco Mušič (2004, 320) si zastavi vprašanje, kdo in kaj oblikuje mesto in si sam odgovori: »Smatram in ponavljam svoje že večkrat povedano stališče, da naš prostor oblikujejo zelo številni dejavniki, ki niso ne po svoji strokovni pripravljenosti, niti po svoji družbeni odgovornosti, še manj pa po svojih vrednotah in ciljnih prostorski načrtovalci.« Pojasnjuje, da preobrazbo prostora in njeno načrtno urejanje povezujemo v glavnem z opazovanjem in ocenjevanjem stanja in razvoja urbanizma kot stroke in poklica, vendar pa, kot meni:

ne vidimo pa problema v celoti in ne ocenjujemo prav dejstva, da mehanizacija kmetijstva sama po sebi, graditev novih cest sama po sebi, graditev energetskih in drugih naprav sama po sebi, kakor tudi reševanje stanovanjske problematike same po sebi, potekajo v glavnem mimo vpliva in odgovornosti tistih nekaj desetih urbanistov in manj kot deset urbanističnih zavodov, ki smo jih uspeli formirati v vsem obdobju po osvoboditvi, ali bolje rečeno v teku zadnjih dveh desetletij.

Mušič (2004, 321) nadaljuje in našteva dejavnike, ki oblikujejo prostor: sistem razširjene reprodukcije v industriji (ali gospodarstvu v celoti) in pri tem problem investicijskih sredstev; "podjetniški interes" (glede na uspeh lastne delovne organizacije in hkraten eksploatorski odnos do naravnih virov, ekološkega skladja v okolju ipd.); pomanjkljivo usklajevanje v procesu planiranja investicij (ki vpliva na podvajanje zmogljivosti, večji pritisk na naravne vire...); neučinkovitost razvojnih programov; pomanjkanje dolgoročnih vidikov; osebni avtomobilski promet; sistem avtomobilskih cest; povečanje obsega stanovanjske graditve; družbeno usmerjanje stanovanjske graditve, kjer bi morali zajeti tudi družinsko (individualno) gradnjo, ki je glavni oblikovalec in razobličevalec našega prostora; enodružinska hiša je pojav, ki ga ni mogoče omejevati, ker ima veliko pozitivnih značilnosti; komunalno gospodarstvo z njegovo močjo vpliva na ustrezno izoblikovanje naselij...

Obstajajo različni dejavniki, ki vplivajo na razvoj in oblikovanje mesta. Kot pravi Mušič, ne vidimo problema v celoti. To se pozna tudi pri Ljubljani. Vse preveč se dela na posameznih projektih in premalo na celoti. Še vedno je na primer zelo zapostavljen in slabo organiziran, predvsem pa drag javni promet, kar prinaša s sabo več posledic, kot so

zastoji, popolnoma zaparkirano mestno središče, onesnaževanje zraka in še bi lahko naštevali. Za Vizijo Ljubljana 2025 bi lahko rekli, da se prenove Ljubljane loteva dokaj celostno, čeprav še vedno pozablja na določene segmente, ki so zelo pomembni v vsakdanjem življenju. Če to ponazorim z javnemu prevozom: med 00.30 in 3.30 uro zjutraj, avtobusi Ljubljanskega potniškega prometa ne vozijo. Je to moderno, sodobno? Zagotovo gre za malenkost, o kateri večina sploh ne razmišlja, je pa navsezadnje pomembna malenkost, ki lahko tako turistom kot domačinom pokaže pravo sliko zaostale Ljubljane.

3.2 IDENTITETA MESTA

*Glavni merili, ki opredeljujeta identiteto,
sta diferenciacija in kontinuiteta*

(Mlinar 1994, 136).

Tudi mesto ima svojo identiteto. Kakšno ima Ljubljana? Odvisno od tega, iz katerega zornega kota nanjo gledamo. Lahko opazimo velike zelene površine, branjevke na tržnici, prometne zastoje, neurejene predele z novimi fasadami, ki jih dopolnjujejo prav tako novi grafiti, prijetno družabno življenje, ki ga omogočajo lokalčki v starem delu mesta ob Ljubljanici... Veliko je teh zornih kotov in zelo so različni. Vendar vsak po svoje na svoj, individualni način, dopolnjuje Ljubljano in njeno identiteto.

Identiteta seveda ne obstaja sama po sebi. Sestavlja jo množica stvari. Kot pojasnjuje Bassand (v Mlinar 1994, 136), je teritorialna identiteta brez pomena, če je ne povežemo z različnostmi sedanosti in prihodnosti. Ne obstaja sama po sebi, v izolaciji, marveč le v različnosti oz. nasprotju do drugih teritorialni identitet. Suttles (v Mlinar 1994, 136) ugotavlja: »Enako kot posamezniki, tudi mesta spoznajo, kaj so in kaj jih razlikuje od drugih, iz poenotene opazovanja drugih. Konfrontacija, in ne le goli obstoj v prostoru, je tisto, kar prispeva k vzpostavljanju posamezne identitete.« Ali kot pove Sack (v Mlinar 1994, 136) z drugimi besedami: »Teritorializacijo kolektivov spremlja sinhrono vzpostavljanje odnosov z drugimi.« Laroche (v Mlinar 1994, 136) pa nadaljuje: »Kajti

tisto, kar združuje, vsebuje tisto, kar izključuje. Obstoj ovire hkrati izraža soodvisnost identitete in drugačnosti.«

Ljubljano zanimivo definirajo predvsem stvari, ki jo hkrati ločijo od drugih prestolnic. Po navadi govorimo o stvareh, ki jih to mesto nima. Nima džamije, nima stadiona, nima moderne železniške in avtobusne postaje in še bi lahko naštevali. Vendar ali je to za identiteto nekega mesta pomembno? Kaj so torej bistvene komponente identitete? Po Mušičevem (2004, 328) mnenju jih je več:

- Enotnost pomeni sporazumevanje v globalnem merilu tako, da bi ohranili človeške in naravne vire in okolje.
- Identiteta pomeni priznanje različne zgodovinske evolucije etničnih skupin, ki jih vežejo jezik in drugi skupni družbeni vzorci, tesno povezani s prostorskimi območji, na katerih se je zgodila takšna evolucija.
- Kulturna identiteta je zgodovinski produkt interakcije antropoloških, teritorialnih in okoljskih dejavnikov. Pripraviti je treba "identitetne izkaznice" za vsako kulturno območje.
- Prostorska oblika in struktura je bistvena komponenta identitete in kulturno območje bo verjetno nad merilom nacionalne države.
- Enotnost je odvisna od povezav, raznovrstnost cvete v osami.
- Kulturne identitete so lahko prizadete z napačno rabo moderne tehnologije.

Zagotovo so pa v času, ko se mesto načrtovano spreminja, prostorski načrtovalci glavni akterji pri spreminjanju identitete mesta. Mušič (2004, 329) meni, da bi od prostorskih načrtovalcev pričakovali, da bodo prispevali k identificiranju in razvijanju kulturnih identitet, da bodo odkrivali bodočo izbiro in pripravljali prostorski okvir za poenoteno evolucijo različnosti v krajevnosti in upoštevali enotnost globalnega smotra. Tudi zaradi te aktualne naloge je potrebno kritično oceniti stanje teorije in prakse našega urbanizma in prostorskega planiranja in presoditi, kako smo pripravljeni na nove naloge, ki med drugim terjajo našo pripravljenost na nadaljnje varstvo in razvoj naše kulturne identitete, ki sega tudi v razsežnosti identitete našega prostora, naših mest ter naše naravne in kulturne krajine.

Poleg identitete prostora nas zanimajo zlasti prostorske identitete, t.j. tiste konfiguracije prostora, ki jih posamezniki in tudi večje skupine privzamejo kot sestavine lastne identitete, pojasnjuje Kos (2002, 102) in poudarja, da je za načrtovalce prostora pravzaprav nujno, da se dokopljejo do boljšega vedenja o tem, kako različni ljudje "zemljevidijo" (na kak način si ustvarjajo subjektivne zemljevide prostora – o.a.) in da te informacije upoštevajo pri svojem delu. Nastajanje individualnih prostorskih zemljevidov je torej v očitni povezavi z nastajanjem novih pomenov prostora in z načinom, kako se ljudje umeščajo v določen prostor (Bachelard v Kos 2002, 102).

Pomembno se je torej zavedati, da spremembe v prostoru vplivajo na ljudi tudi z vidika identificiranja s samim prostorom. Nekateri se bodo v novi prostor umestili lažje kot drugi. Na primer: vsak najde v mestu nekaj, s čimer se lahko poistoveti. Za nekatere bo to tržnica, za druge mogoče grad, za tretje morda WTC. S čimer se človek identificira, zagotovo pove nekaj o njem. V prvi vrsti pove, česa si želi. Vrnimo se k Viziji Ljubljana 2025. Iz tega izhaja vprašanje, kakšno identiteto bo Ljubljana zgradila. Njeni avtorji pravijo, da gre za novo Ljubljano, ki bo postala veliko bolj moderna in primerljiva z drugimi prestolnicami. Nobeden od avtorjev pa se ni poglobljal v to, kaj bodo te spremembe prinesle ljudem, kako sploh dojemajo načrtovane spremembe. Ali si sploh želijo Ljubljano s toliko stolpniciami?

Kot ugotavlja Ana Kučan (2002, 185) se navezanost na prostor ne nanaša samo na prostore kot fizične entitete, temveč je v prvi vrsti povezano s pomeni krajev in doživetij. Tako nastajajo osebni spoznavni zemljevidi okolja, osebni izbor, osebna hierarhija prostorov iz našega vsakdana. Skupinska identiteta, kakršna je nacionalna, se zaradi ideoloških značilnosti svojega vzpostavljanja (Smith v Kučan 2002, 185) še toliko bolj veže na simbolne pomene fizisa. Kučanova pojasnjuje, da se, ne glede na enak potencial vseh delov dežele, da postanejo prvine nacionalne identifikacije, kot skupina istovetimo samo s tistim, kar je za nas kot skupino pomembno. Prostor tako postane družbena prisposoba. Istovetimo se z izbranim, izbor pa je odvisen od sistema družbenih vrednot in se v skladu z njimi spreminja. Sistem družbenih vrednot pa ni zgolj razumski, pogojen je

tudi s čustvi – s čustvenim vrednotenjem posameznih delov prostora in izbiranjem med njimi. Ljudje se identificirajo z že obstoječimi stvarmi in so nanje tudi čustveno navezani. Slovenci smo od nekdaj bili narod kmetov in to je ostalo v naši zavesti. Posledično se to izraža v nenehni potrebi po stiku z naravo in zemljo. Od tod verjetno izhaja želja po hiši v zelenju. Da bomo lahko sprejeli spremembe, ki se bodo zgodile v prestolnici, predvsem njene visoke stolpnice in nasploh novo podobo mesta, bo verjetno morale preteči nekaj časa. Na srečo se to ne bo zgodilo čez noč, kar nam bo dalo čas, da jih bomo sproti sprejemali. Kot nadaljuje Kučanova (2002, 195), so krajine zaradi vsaj do zdaj razmeroma počasnega spreminjanja videti trdno vpete, nepremakljive in zato varne nosilke identitet. Greider in Garkovich (v Kučan 2002, 195) pojasnjujeta, da ko se zaradi spremenjenih tehnoloških načinov rabe prostora oziroma gospodarskega (ne)razvoja ali zaradi notranje družbene spremembe začne spreminjati fizis in pomen krajin, se namreč s procesom vzpostavljanja novih simbolov in pomenov začne spreminjati tudi naša predstava o nas samih. Gre za (navidezno) izgubo identitete v času družbenih strukturnih sprememb. Kučanova (ibid.) pa pojasnjuje, da prav zaradi dramatične neposrednosti povezanosti človeka s prostorom njegovega bivanja, pa opazne, hitre spremembe v krajini povzročajo v ljudeh negotovost, dvom o istovetnosti, saj se fizična podoba prostora spreminja pred njihovimi očmi. S to razlago Kučanove lahko tudi pojasnimo odziv javnosti na nekatere projekte, ki jih predvideva Vizija. Predvsem porast civilnih iniciativ, ki se z vsemi štirimi oklepajo določenih območij v Ljubljani, ki se jim obetajo spremembe. Gre namreč za prostore (tržnica, vrtički,...), s katerimi se ljudje močno identificirajo in bi se jim s težavo odpovedali.

Pomembno se je torej zavedati, da so identitete grajene skozi čas, da so se razvijale skozi zgodovino, in da se jih ne da čez noč spremeniti. Tudi zato imajo na primer stara mestna jedra, ne samo v Ljubljani, ampak tudi drugje, pomembno vlogo v nacionalni identiteti, saj so odsev zgodovine in jih je zato treba ohraniti v čim bolj prvotni obliki. Hkrati ne smemo pozabiti že omenjenega, da se identitete oblikujejo tudi s pomočjo razlikovanja, kar pomeni, da je za vse nas pomembno ohraniti tisto, v čemer se od drugih razlikujemo. Ljubljana zagotovo ima prvine, ki jih druga mesta nimajo, naj bodo to stavbe, parki, vrtički. Vse to nosi v sebi čustvene konotacije, ki so za ljudi pomembne. Od načrtovalce

prostora pa pričakujemo, da bodo pri svojem načrtovanju upoštevali subjektivne poglede posameznikov, česar za ustvarjalce Vizije ne bi mogli reči.

3.3 OPREDELITEV SODOBNEGA MESTA

Prostor in tehnološki razvoj sta med seboj tesno povezana, to med drugim nedvomno potrjuje tudi zgodovina razvoja človeške družbe. V vsakem stadiju človeškega razvoja se kot odraz stopnje tehnološkega razvoja pojavlja različna infrastruktura, bivalni prostori, kraji in zgradbe, ki oblikujejo podobo prostora. Prva mesta so nastajala ob vodi, in sicer ob rekah in vodnjakih. Nato so Rimljani postavili prvo infrastrukturo – vodovod, nato še kanalizacijo. Mesto se je začelo širiti in dobivati nove zgradbe (kopališča, greznice). Z industrijsko revolucijo je prišla elektrika, ki je povzročila dve stvari, in sicer pojav razsvetljenih krajev in podaljševanje urbane dejavnosti v noč. V času "pred telefonom" so bile v mestu zelo pomembne lokacije, zato je imelo vsako mesto specializirane trge in četrti. S pojavom telefona pa je lokacija izgubila na pomenu, kajti stik med ljudmi se ni več ohranjal s fizično bližino. Telefon ni zgolj olajšal komunikacije, ampak je posledično vplival tudi na fizično podobo mest. Med drugim je pripomogel k razpršitvi tradicionalne poslovne četrti in pomagal ustvariti nov velik center mesta. Poleg ostalih tehnoloških inovacij (dvigala in podobno), ki so bistveno pripomogle k spreminjanju urbanega prostora, je potrebno omeniti še avtomobile, ki so v petdesetih letih prejšnjega stoletja pripeljali mestne prebivalce in nakupovalna središča iz centrov mest v predmestja ter s tem pripomogli k stvaritvi modernega fordističnega mesta dvajsetega stoletja. Trenutno živimo v informacijski dobi in kot pravi Blaž Lenarčič, je informacija prodrla tudi v arhitekturo. V preteklosti je bila glavna značilnost arhitekture vizualna zaznava urbanega prostora, ki so jo omogočale zgradbe, ulice... Tovrstni elementi so dajali jasno predstavo o prostoru, medtem ko se v današnjih modernih mestih na primer proti določeni zgradbi ne ozremo več zaradi zgradbe same, ampak zaradi oglasnega sporočila (npr. plakata, displaya, neonskega napisa,...) ki visi iz nje (povzeto po Lenarčič 2003, 458-460).

Na podobo in oblikovanje prostora oziroma mesta močno vpliva način proizvodnje. Nekoč prevladujoče sekundarne panoge so narekovale predvsem gradnjo velikih

proizvodnih hal in ključnih prometnih povezav. Danes je drugače. V ospredju je storitvena dejavnost, ki je s seboj prinesla veliko sprememb, predvsem pa drugačen način življenja. Vedno večji poudarek dajemo kvaliteti storitev in uslug, kot kaže usmeritev potrošništva. Te vrednote se odražajo tudi na zgradbah mest in arhitekturi v smislu nadstandardne, luksuzne moderne gradnje, ohranjanja in povečevanja zelenih površin, da ima prav vsak dostop do narave.

Da lahko neko mesto označimo za sodobno, morajo biti izpolnjeni številni dejavniki. Sodobno mesto je dinamičen sistem različnih struktur in povezav, ki v stalnem gibanju med urejenostjo in entropijo prehaja skozi različna stanja in nihanja v razvoju. Omrežja, ki sestavljajo sodobno urbano strukturo, so fizična in nefizična, vidna in nevidna: to so omrežja grajenih in krajinskih struktur, prometne in tehnične infrastrukture, informacij in komunikacij, omrežja dejavnosti, osebnega in javnega prometa, socialnih povezav (Koželj 2007, 196).

Sodobno mesto je v stalnem procesu preobražanja. Najlažje si ga predstavljamo v obliki dejavne površine, ki se pod vplivom v razne smeri delujočih sil ves čas razteza in preoblikuje. Zaradi te dinamike obravnavamo sodobno mesto kot sestavljanjo polj, v katerih delujejo različne silnice na posamične objekte, in trajektorij, po katerih se pretakajo tokovi različne gostote in jakosti. Celoto sodobnega mesta torej določajo v različnih oblikah ohlapno povezani, bolj ali manj samostojni in samozadostni deli (Koželj *ibid.*).

Sodobno mesto se širi proti robovom v odprto krajino in to brez prekinitev: postaja vedno bolj razpršena, razsredinjena in nepovezana struktura, v kateri se izmenjujejo različni objekti in vmesni prostori v bolj ali manj enoličnem vzorcu (Koželj *ibid.*).

Opredelitev mesta, kot hibridne krajine, je bistveno spremenila tudi pojmovanje sodobne arhitekture v smislu gladkih prehodov, obojestranskih izmenjav in začasnih povezav z okoljem. S tesno povezanostjo med stavbo in krajino se je najbolj spremenila lastnost ovoja, ki oblikuje nedoločljive in tekoče oblike prostora. Prehodnost, prepustnost,

pretočnost so nove značilnosti prostorskih obeležij, ki temeljijo na nestalnih zamejitvah med zunanjim in notranjim prostorom. Prostor ostaja odprt in približno določen. Njegove lastnosti odgovarjajo zahtevam po čim večji prilagodljivosti in prožnosti prostorskih struktur, ki odgovarjajo nestalni naravi sodobnih dinamičnih sistemov. Prehod iz razumevanja prostora kot objekta v obravnavo prostora kot procesa izmenjav in stalnih preobrazb vpliva na spreminjanje obstojne arhitekture v prožno arhitekturo, ki naj bi bila sposobna proizvajati različne nove oblike v procesu stalnega prilagajanja s svojim okoljem skozi čas. S temi lastnostmi lahko prožna arhitektura in sodobno dinamično mesto delujeta soodvisno in se izpopolnjujeta v procesu medsebojnih izmenjav. Povezuje ju stalna odprta možnost spreminjanja oziroma prilagajanja na vedno bolj diferencirane potrebe in nepredvidljive pogoje (Koželj 2007, 197).

Če bi se nanašali na Koželja, bi lahko rekli, da je Ljubljana v večih pogledih sodobno mesto. Zagotovo je dinamična, vendar po mojem mnenju ne dovolj. Še vedno se kdaj pa kdaj zgodi, da zaspi, kot na primer njen javni prevoz, o katerem smo že govorili. Nenehno se preoblikuje, nenehno se nekaj spreminja, gradi, prav tako se nenehno razteza. To dokazuje tudi to, da je bila na primer Šiška včasih vas blizu Ljubljane, danes je njen del. Prav tako se spreminja tudi njena arhitektura, kar je seveda logična posledica napredka in sodobnosti, čeprav je zaenkrat še močno podvržena že obstoječi arhitekturi in sami veduti mesta v smislu, da se mora nova arhitektura v samem središču mesta prilagajati na način, da ne kazi podobe že obstoječe mestne arhitekture in mestne vedute, čeprav se tudi tukaj porajajo polemike Severnih mestnih vrat in Emonike, ki naj bi naredili ravno to, izkazili mestno veduto in pogled na znameniti Ljubljanski grad.

3.4 UREJANJE SODOBNEGA MESTA

V evropskem mestu sobivata dve mesti: prvega predstavlja zgodovinsko mesto, ki se je utrdilo v procesu nalaganja različnih kulturnih plasti skozi čas, drugega predstavlja sodobno mesto, ki se šele izoblikuje in ves čas spreminja (Koželj *ibid.*).

Zagotovo morajo biti spremembe v mestu in njegovo urejanje načrtovano in vodeno smiselno. Prav tako je pomembno imeti pred očmi več dejavnikov, na primer celotno podobo mesta in ne samo tistega malega delčka, ki se v tistem trenutku spreminja. Zelo pomembno pa je misliti na prebivalce in vse tiste, ki bodo s temi spremembami živeli. Ne smemo pozabiti tako na funkcionalnost in uporabnost, kot tudi na estetiko ne.

Za sodobno mesto je značilno, da se hkrati razvija in propada, da se povezuje in deli, da se gosti in drobi, polni in prazni. Tukaj se kopičijo in zoperstavijo nasprotja, ki izvirajo iz različnih ciljev, pričakovanj, interesov in vrednot prebivalcev (Koželj *ibid.*). Sodobno mesto se razvija na hitro, njegova zgradba prostorsko ni določena, tako da ostaja odprta in razpoložljiva za novosti. V tem mestu spodbujamo spremembe, ustvarjamo nasprotja in podpiramo nestalnost, da ne zaustavimo toka dinamičnega preobražanja. Kontekst sodobnega mesta so omrežja infrastrukture in komunikacij ter splošno razpoložljiv prostor, ki vzpodbuja raznovrstnost pojavov in pestrost individualnih razlik (Koželj 2007, 198).

V praksi se je pokazalo, da je mogoče tudi manjše, delne ureditve obravnavati kot celosten in usmerjevalni projekt, v katerem posamezni fragmenti ne delujejo samozadostno. To pomeni, da lahko vsak prostorski projekt, ki je strateško preišljen, učinkuje kot sistemski člen organizacije višjega reda in inkrement njene dolgoročno zastavljene preobrazbe. Merilo malih posegov je učinkovito sredstvo pri iskanju kompromisa med neučinkovitostjo urbanističnih planov velikega merila na eni in neobvladanim, spontanim razvojem na drugi strani. Predlogi prostorskih projektov so praviloma lahko programirani v kratkih rokih, za razliko od splošnih potez planske strategije, ki morajo biti programirane v svoji celovitosti in v skladu z dolgoročno postavljenimi cilji, kajti elementi varovanja skupnih interesov ne morejo zapasti v kratkih časovnih rokih (Koželj 2007, 200).

Aleš Vodopivec (1993, 124) meni, da so novejša mesta ali mestni predeli večinoma grdi, neprijazni, brez življenja in nepriljubeni za bivanje, ambientalno pa povsem neprimerljivi z lepoto starih mestnih predelov. Kdor želi občudovati umetnost mestne gradnje, se

napoti v stara mesta ali stara mestna jedra. Ta pojav ni naša posebnost, temveč značilnost vsega razvitejšega sveta.

Kljub temu, da je današnje znanje neprimerno večje, da imamo tudi mnogo večje tehnične in materialne možnosti in nam je na voljo neprimerno več informacij, naša novejša mesta ne dosegajo prostorske kvalitete historičnih zasnov. To pomeni, da današnje urbanistično in arhitekturno načrtovanje ni doraslo nalogam sodobnega sveta, o čemer priča ravno kriza modernega sveta (Vodopivec *ibid.*).

Običajno vzroke te krize obravnavajo sociološke, ekonomske in druge analize. Vendar že samo dejstvo, da so si novejša mesta v vsem razvitejšem delu tako podobna, ne glede na geografske in politične razmere, kaže, da vzroki krize mest niso (le) socialno-ekonomske narave. Če so vsa novejša mesta v primeri s starimi mestnimi predeli grda, tedaj moramo iskati vzroke današnjega neuspeha prav v spremenjenem načinu gradnje in urejanja mest (Vodopivec *ibid.*).

Camillo Sitte (v Vodopivec 1993, 124) je v sloviti knjigi z naslovom "Umetniško oblikovanje mest" že konec prejšnjega stoletja zapisal: »Šele v našem (t.j. 19.) stoletju je problem širitve in urejanja mest postal povsem tehnično vprašanje... Za izgradnjo mest – kot umetniško delo – skoraj nihče ne skrbi. Če pa potem ne dobimo, kar smo pričakovali, smo presenečeni in nemočni.«

Čeprav urbanizem večkrat uvrščamo v niz umetniških strok, skupaj z arhitekturo in oblikovanjem, pa je vendarle res, da je današnji urbanizem bliže znanosti ali tehniki kakor umetnosti (Vodopivec 1993, 126).

Sodobno mesto ni urejeno po načelih enotnosti, ampak kot sosledje lokalnih posebnosti, različnih izkušenj in doživetij, ki ima obliko labirinta. Bistvena postaja odprtost prostora, torej njegova neomejenost in nedoločenost, ki odgovarja zahtevam po čim večji prožnosti prilagodljivih prostorskih struktur, v katerih se stalno ohranjajo možnosti za nove, tudi alternativne ureditve (Koželj 2007, 201).

Seveda pa se pri urejanju sodobnega mesta poraja še eno zanimivo vprašanje, oziroma misel. Vsa sodobna mesta imajo nekatere skupne značilnosti, ki posledično mesta naredijo "enaka". Kaj pa individualizem? Zagotovo vsako mesto ohrani nekaj svojega čara in preteklosti, pa vendar si postajajo zelo podobna. Ali je potem smisel preurejanja mesta v sodobno mesto postati podoben nekemu drugemu? Če pogledamo na primer sodobna velemesta v Severni Ameriki. Bolj ali manj so vsa na prvi pogled enaka. Sama jih težko ločim, če ni seveda prikazan kakšen izrazit del mesta, kot so na primer hribčki San Franciska. Je to namen spreminjanja mest v sodobna mesta? Da bodo na prvi pogled vsa enaka?

Koželj (v Kos 2007, 162) o suburbanizaciji kot odzivu na probleme z naruro in kulturo meni:

Strukturiranje slovenskih prostorskih procesov in stanj nas je pričakovano privedlo do arhetipskih vprašanj in problemov, ki seveda niso izključno slovenska posebnost. Lahko bi rekli, da zaradi značilnosti prostorske modernizacije, predvsem zaradi "urbanega primanjkljaja", neposredno vplivajo na prostorski oziroma družbeni razvoj. Nizka stopnja urbanosti predstavlja strukturni primanjkljaj, ki se ga slabo zavedamo. Dokaj razširjena je interpretacija, da z umikom v zasebne suburbane prostore ali pa še dlje, ni nič narobe. Če bo zaradi tega vitalnost nekaterih urbanih prostorov padla, ne bo velike škode, kajti urbanost kot način življenja na Slovenskem nikoli ni bila zelo zaželen življenjski slog.

V Sloveniji je nasploh prisoten problem suburbanizacije in bega ljudi iz urbanih središč. Kot je splošno znano, si skoraj vsak Slovenec želi svojo hišo v zelenju, kar se močno odraža tudi v trendu gradnje enodružinskih hiš. Posledično pa se v mestnem jedru Ljubljane prebivalstvo stara, kar samo mesto zelo mrtvi. Predvsem med vikendi in v poznih urah manjka vrveža in življenja. To zagotovo ni ena od kvalitet oziroma odlik sodobnega mesta. V primerjavi z Ljubljano, so prestolnice veliko bolj žive. Če pogledamo na primer sosednji dve večji mesti, ki nista prestolnici, Trst in Reko, imata

veliko več življenja kot Ljubljana. Očitno gre za problem, ki je v Sloveniji močno ukoreninjen in na katerem Vizija Ljubljana 2025 ne bo naredila ničesar. Menim, da se pristojni premalo zavedajo problema bega iz Ljubljane v sosednje manjše kraje. Res pa je, da je pri takem problemu potrebno spreminjati samo mentaliteto prebivalstva, kar pa ni lahko. Vendar je nekje treba začeti. Lahko bi začeli z večjo razpoložljivostjo stanovanj za mlade, kajti ti bi mestu lahko pomagali zaživeti bolj aktivno. Kot pravi Marjan Hočevar (2002, 29), Ljubljani v vsej svoji "zgodovini modernizacije" ni uspelo razviti izrazitejših klasičnih značilnosti in vrednot tipične urbane centralnosti: razločljive urbane kulture in urbanosti kot načina življenja. Nadaljuje pa, da bi v mestu Ljubljana lahko, deloma spontano, v večji meri pa z inteligentnejšim načinom upravljanja in strateškim planiranjem, primernim povsem spremenjenemu postmodernemu družbeno-prostorskemu kontekstu, šele prišlo do stopnje, ko bi bilo mogoče reči, da je to mesto z urbanostjo kot načinom življenja (Hočevar 2002, 30).

4 LJUBLJANA – MESTO NASPROTIJ

*»V nekaterih predelih je mogoče posneti povsem avtentične
podeželsko-kmečke slike, drugi pa še kar prepričljivo
posnamejo ameriški "downtown"«
(Kos ibid.).*

Kot sem že omenila, se pogledi na Ljubljano razlikujejo, predvsem pa so odvisni od tega, kaj točno želimo videti. V Ljubljani lahko hkrati vidimo sodobno mesto s poslovnimi stavbami, "mesto nakupov", če se podamo v BTC ali pa na primer zeleno mesto, če se osredotočimo na Tivoli ali na druge zelene površine.

Raznovrstnost, količina in tudi kakovost mestne ponudbe nedvomno presegajo pričakovano ponudbo podeželskega, političnogeografsko vzhodnoevropskega mesteca z manj kot tristo tisoč prebivalci. Če se povsem prepustimo nekritičnemu lokalističnemu zanesenjaštvu, bi Ljubljano lahko opisali kot posrečeno, domala optimalno kombinacijo majhnosti in raznovrstnosti. Takšne kompleksne miniaturre pa se zdijo mnogim ljubke in zanimive ter so deležne posebne pozornosti (Kos ibid.).

Ljubljana je razdvojeno mesto, ki ima veliko značilnosti zaspane provincialne lokalne skupnosti, istočasno pa tudi formalne in neformalne institucionalne predpostavke metropole, t.j. glavnega mesta, kjer se stikajo raznolikosti širšega okolja. Izkušnje vsakodnevnega življenja nam kažejo, da je drugačnost v našem mestu prej težko obvladljiva motnja kot nujno dejstvo, ki je lahko tudi prednost (Kos 2002, 17).

V malomestnem okolju se je težko soočiti z dejstvom, da ni ene same podobe mesta, še težje pa, da ni avtohtone podobe domačega mesta (Kos 2002, 18).

Ljubljana je za mnoge prijetno, celo prijazno mesto, ravno prav veliko, oziroma ravno prav majhno. Ocena je odvisna od marsičesa, nenazadnje tudi od identifikacije z urbanim načinom življenja. Kljub temu, da se je po središču mogoče sprehoditi v petih minutah, se

zdi, da "ima mesto (skoraj) vse, kar imajo veliki", pa čeprav le v obliki nekakšnih "miniaturnih mimikrij velemestnih ambientov". Čeprav je mnogih stvari le za vzorec, daje mesto vtis kompleksne raznovrstnosti, zgodovinskosti in modernosti, individualnosti in generičnosti, sproščene odprtosti in intimne ekskluzivnosti. Te ocene so seveda zelo relativne. Za prebivalce Slovenije je Ljubljana veliko, za večino obiskovalcev iz tujine pa je seveda majhno, dejansko precej majhno mesto, ki si prizadeva biti večje. In včasih ji je to celo uspevalo. Kdor pride prvič v mesto z vlakom, dobi vtis zanemarjenega kaotičnega mesta, brez identitete. Če pa se pripeljemo z avtomobilom, nam mesto pokaže svojo odvisnost od avtomobilije. Še najboljši vtis o mestu dobimo iz zraka. Morda se tudi zato povečuje zračni, zlasti balonarski promet nad Ljubljano. Ponekod se mestu pozna, da Mediteran ni daleč, in čeprav je podalpski kontinentalni vpliv prevladujoč, se čuti in vidi tudi balkanska verzija Orienta. V mestu je mogoče najti vrhunsko oblikovane ambiente, pa tudi dolgočasne in slabo vzdrževane oziroma zanemarjene prostore (Kos 2007, 150).

Če se povsem prepustimo nekritičnemu lokalističnemu zanesenjaštvu, bi Ljubljano lahko opisali kot optimalno kombinacijo majhnosti in raznovrstnosti. Takšne kompleksne miniaturre pa se zdijo mnogim ljubke in zanimive ter so deležne posebnih pozornosti. Na nekaj takega je sicer že pred desetletji s tezo "Small is beautiful" namigoval Schumacher (Kos *ibid.*).

Hitro lahko ugotovimo, da kljub mnogim zunanjim znakom, s katerimi skuša Ljubljana ustvariti vtis velikega mesta, ni mogoče skriti omejujoče majhnosti in celo shizofrene razdvojenosti. To še posebej velja za mestno jedro, kjer se ti lahko zgodi, da ti tujec zastavi le na videz neumestno vprašanje, kje je središče mesta. Prostorska utesnjenost, miniaturnost, močno določa tudi socialno utesnjenost. Čeprav s prostim očesom to ni tako vidno, pa je socialna diferenciranost večja kot prostorska, zato ljubljanski "minimundus" dobesedno utesnjuje svoje prebivalce (Kos 2007, 151). Zagotovo se lahko strinjamo s to trditvijo, ker Ljubljana v nekaterih pogledih res utesnjuje svoje prebivalce, saj kljub svoji navidezni raznolikosti, ne ponuja prav veliko. Nič več od drugih malo večjih slovenskih mest. Oseba z vzdevkom "skoviik" je na portalu RTV Slovenija (Internet 6) napisala

zanimiv komentar na članek z naslovom Premakniti zavest in ustvariti novo Ljubljano.

Pisalo je:

Saj je Ljubljana dovolj razvita. Manjka edino kvaliteta. Kvaliteten javni prevoz, kvalitetna ponudba... Če se bo Ljubljana zgledovala po Novi Gorici, Kopru ipd. kmetavzarajah, potem je bolje, da tudi postavimo Koper ali pa Gorico za glavno mesto. V Kopru in Novi Gorici je edino merilo za razvoj dolžina asfaltiranih cest, število hipermarketov in panično spreminjanje namembnosti kmetijskih zemljišč v zazidalne površine. Razvoj zaradi razvoja? Ne hvala! Dajmo raje razvijat kvaliteto. Nobeden me ne bo prepričal, da se na Bavarcu bolje počuti kot v Tivoliju...

V Ljubljani je res mnogo stvari samo za vzorec. Po mnenju nekaterih je ravno to tisto, kar jo dela tako raznovrstno in vsestransko. Vendar pa to ni nujno dobra stvar, še posebej ne, če so te stvari nekvalitetne oziroma nimajo nekega pravega namena. So zgolj zato, da so. Imamo torej vsega po malo, nič pa konkretnega. Kot pravi Kos, je v zadnjih dvajsetih letih v Ljubljani borba za prostor ena od stalnic in si je težko predstavljati kozmopolitsko "Veleljubljano", kjer bi se izoblikovale četrti s prepoznavnimi alternativnimi prostorskimi in kulturnimi identitetami (Kos *ibid.*). Ali bo Ljubljana dejansko kdaj postala "Veleljubljana", bomo videli. Vprašanje je, ali bo Vizija Ljubljana 2025 pripomogla k temu, saj je vendarle njen namen iz Ljubljane narediti moderno evropsko mesto.

4.1 O LJUBLJANI – POGLEDI NA LJUBLJANO

*... vsak, ki ima vsaj malo občutka za urbano arhitekturo in okolje,
v katero umešča nove objekte, z njimi ne uniči
videza in identitete kraja...*

(Dvoršak 2001, 42).

Mojca Kumerdej (2001, 58) meni, da:

*če drži, da je svetovna metropola mesto, v katerega se človek lahko zvečer potopi,
ko pa ga jutro naplavi, za njim ostane v molk zagrnjena noč, potem Ljubljana*

velika metropola zagotovo ni. Ni velemesto, a je vendarle prestolnica, majhna, kakršna je tudi država, in na katere preddverju, že komaj četrta ure od Plečnikove tržnice, rastejo zelenjavni pridelki, mesto, v katerem se je nemogoče izgubiti in v katerem se zdi, da vsak vsakogar na videz pozna.

Andrej Dvoršak (2001, 43) o Ljubljani pravi, da je kot ženska, ki začuti, da se njeno telo stara hitreje od njenega duha. Z lepotnimi operacijami si prizadeva ohraniti mladosten videz, a na koncu, po številnih operacijskih posegih ostane le še razbrazdana in ovenela koža na popolnoma izžetem telesu, ki ga je plemenitost duha zapustila ob prvih rezih. Prav to se zadnje pol stoletja dogaja mojemu mestu (Ljubljani – o.a.), ki se je iz prijetne provincialne prestolnice s patino Avstroogrske, spremenilo v prebivalcem in obiskovalcem neprijazno karikaturu metropole, ki skoraj z vsakim večjim arhitektonskim posegom izgublja svoj šarm, privlačnost, zlasti pa identiteto. Dvoršak nadaljuje, da so Plečnik in drugi, ki so prispevali svoje zamisli, s katerimi so le dopolnjevali mestno arhitekturo in njegovo bit, že davno mrtvi. Generacije, ki so prišle za njimi, pa za staro mesto, njegovo patino in njegove prebivalce, očitno nimajo posluha. S svojimi urbanističnimi in arhitektonskimi posegi vanj ne prispevajo kaj prida k njegovi identiteti ali boljšim bivanjskim razmeram.

Res se v zadnjem času v Ljubljani v arhitekturnem smislu ni dogajalo nič prida. Nič posebnega, kar bi pripomoglo k razvoju in nadgradnji identitete samega mesta. Jana Hybaškova (2001, 49) je do identitete Ljubljane in njenega izgleda še bolj kritična in pravi, da Ljubljana ni dominantna za svoje okolje, ne določa ga. Ljubljano določa njena okolica. Za Ljubljano je značilno pomanjkanje urbanosti, pomanjkanje mestnega videza. Nadaljuje, da je Ljubljana povezana s slovensko integracijo. Ta že dobiva obrise, vendar ne moremo pričakovati dramatičnih sprememb. Iz njenega značaja je mogoče prebrati, da Ljubljana ni Budimpešta. nasprotno, da se odpira počasi, natančno, zadržano. Ljubljana ni metropola in nima pogojev, da bi to postala, nikoli ne bo Dunaj, ne bo Praga ali Budimpešta. Hybaškova (ibid.) pojasnjuje: »Kakršnokoli igranje na metropolo je smešno, pokvarjeno, malomeščansko, zbuja občutek manjvrednostnega kompleksa, nepriznane

identitete mesta in njegovih prebivalcev.« Preveč kritično, bi rekli. Ne. Sama se strinjam. To podobo Ljubljana kaže navzven.

Vendar, kot nadaljuje Hybaškova (2001, 50), to še ne pomeni, da Ljubljana ni svetovno mesto, da nima možnosti, da bi se takemu mestu približala. Svetovljanstvo ni mobilna telefonija, bogastvo in glamur, svetovljanstvo je individualnost, različnost, kot že velikokrat povedano. Ljubljana je raznovrstna, saj ima vsakega po malo, ampak po drugi strani, kot meni Hybaškova (2001, 51): »deluje iz urbanističnega stališča na določenih krajih neurejeno, kot mesto, ki se je razvijalo brez urbanističnega načrta. (...) Ljubljana potrebuje več plemenitosti, izboljšav, bolje je porušiti neurejeno delujoče objekte in povečati vrtove, kot pa dograjevati.« Hybaškova (ibid.) nadaljuje, da je na mnogih krajih Ljubljane mogoče videti podeželsko, funkcionalno, postmoderno arhitekturo. Ta deluje več kot neurejeno. Rušenje ni rešitev, a rešitev tudi ni dograjevanje, ki je brez občutka. Prav gotovo spreminjanje brez občutka za estetiko in funkcionalnost nima smisla, saj ne prinaša pozitivnih sprememb, ki jih mesto potrebuje. Ljubljana je raznovrstna, je "vse" v malem, vendar to ni dovolj. Primanjkuje ji kvalitete vsega, kar ponuja. Izgleda, kot da bi bila njena ponudba "cenena". Tudi arhitekturno gledano je enako. Večina arhitekturnih dosežkov je iz časov Plečnika, kar pomeni, da se že več kot pol stoletja v Ljubljani ni zgodilo nič 'pretresljivega'. Zagotovo je moderna, nova arhitektura, če se osredotočimo samo na ta segment mesta, nekaj, kar prestolnica potrebuje. Vizija Ljubljana 2025 obljublja nekaj izjemnih in obetajočih projektov, ki naj bi močno spremenili izgled mesta in izboljšali "kvaliteto njene ponudbe". Mogoče bo takrat primerljiva z Dunajem, Prago, Budimpešto.

4.2 O NARAVI V MESTU ALI MESTU V NARAVI IN O VRTOVIH IN ZELENJU

Narava je nekaj, brez česar Slovenci pač ne moremo, niti v samem mestnem središču ne. Maja Simoneti (2000, predgovor) je prepričana, da je narava bila in ostaja del mesta. Najsi bo njena prisotnost načrtovana ali spontana, posledica zavestnih odločitev ali zgolj razvoja na določeni lokaciji, nenehna rast mest narave iz urbanega tkiva ni izrinila.

Narava je v mestih prisotna v različnih oblikah mestnega zelenja: mestnih parkih, drevoredih, zgodovinskih vrtovih, zelenicah, pa tudi vrtičkih in vrtovih na strešnih terasah.

Po mnenju Ine Šuklje Erjavec (2000, 56) je mesto prostor, ki je nastal naknadno – v naravi, ki ostaja neločljivo prisotna v vseh njegovih delih in nivojih kot sila in proces, pa tudi kot ostanki (še) ne predruženega prostora, ker ni bilo potreb ali možnosti, da se to zgodi. Narava v mestu je prisotna na vsakem koraku, je sonce, je zrak, je dež in sneg, so ptiči, je reka, so drevesa in cvetje... In njena prisotnost omogoča življenje in dobro počutje. Po drugi strani pa Kos (2000, 17) razmišlja o vprašanju "več narave" v mesto. Meni, da se pred vse naše prodorne analitike in urejevalce mestne krajine že dolgo zastavlja naslednje vprašanje: Kaj dejansko pomenijo zahteve po "več narave" v mesto, ki je dobesedno "ukleščeno" med dva gozdnata hriba (Rožnik in Golovec), v mestu, z nadpovprečno visokim odstotkom zelenih površin, kjer po petih minutah avtomobilske vožnje iz strogega centra že srečamo originalne kmečke motive, v mestu, kjer po le pol ure kolesarjenja zaidemo v "območje medveda", v mestu, kjer včasih tudi na kakšno predmestno šolsko dvorišče zaide ta nevarno prijazna zver? Očitno je motivacija, ki tudi v takšnih razmerah zahteva "še več narave", zelo močna in jo je težko zadovoljiti z repertoarjem, ki je na voljo urejevalcem mestne krajine.

Bojana Zukov-Gregorič (2001, 122) o Ljubljani razmišlja, da je mesto, ki ga še ni, je mesto v nastajanju. Dostopi do mesta obljublajo, da se onstran obvoznice skrivajo presenečenja in atrakcije, ki jih poznamo v vseh mestnih okoljih, vendar pa mesto zapustite z neizpolnjenimi pričakovanji. Kamor koli se obrnete, vidite gozdove in gorske vrhove; malo preveč jih je. Avtorica (ibid.) nadaljuje: »Še vedno si ne morem zamisliti rojenega Ljubljančana, ki bi dejal: "Zrasel sem na ljubljanskem asfaltu!" Žal ga je premalo! (Asfalta, hočem reči.)«

Ljudje potrebujemo stik z naravo, še posebej tisti, ki živijo v mestu. Po mnenju Marka Poliča (2000, 13) parki nedvomno izražajo željo meščanov po stiku z naravo. To počnejo na različne načine, z vrtovi okoli hiš, obiskovanjem parkov, ali morda nekaj cvetličnimi

lončki na balkonu. Vrtnarjenje mestnih prebivalcev v njihovih vrtovih ima mnoge pozitivne posledice, npr. ponos na dosežke, povišano samooceno in manjšo stopnjo vandalizma v okolju. Ljudje, ki imajo okoli hiš vrtove, ocenjujejo svojo sosesko kot bolj prijazno in bolj čutijo pripadnost skupnosti. Vrtovi namreč nudijo kraje za srečanja in možnost za skupno delo. Vrtniki krasijo skorajda vsak slovenski dom. Tudi v Ljubljani se jim je nemogoče odreči.

Zanimiv pogled na vrtove kot del narave v mestu nam podaja Zukov-Gregoričeva (2001, 121): »Nič nimam proti podeželskemu okolju in "idilični pokrajini", vendar vrtovi v bližini centra Ljubljane ne sodijo v koncept urbanega okolja. Take vrtove sem videla tudi v Zürichu, vendar so bili tam precej daleč od Bahnhofstrasse.« Nadaljuje: »Ogledujem si "vrtove" med Kosezami in Podutikom in si mislim, da je v tem hiperhormonsko kloniranem času mogoče le na lastnem vrtu izruvat tako imenovani ekološko neoporečni pridelek, kot na primer črvi korenček, vendar pa – lepo vas prosim – ta "luksuz" ne pripada mestnim prebivalcem.« Lahko bi rekli, da je takšen pogled preveč kritičen, vendar, če pogledamo iz tega zornega kota, resničen. Ljubljana je polna vrtov in vrtničarjev, ki pa niso le slovenski pojav in za katerega bi lahko rekli, da izražajo željo meščanov po naravi.

4.3 VRTIČKARJI

Da vrtničarji dajejo podobo mestu je pri nas postalo očitno s predsedovanjem Slovenije EU, ko se je pojavil problem podobe slovenske prestolnice, ki se nikakor ni skladala s podobami drugih prestolnic po Evropi. Njeno podobo bi naj najbolj kazili vrtničarji s svojimi vrtniki in kolibami. Vendar pa ne smemo pozabiti, da ne glede na to, kako nezaželeni so vrtniki in kako neestetsko izgledajo, so po drugi strani v toliko letih postali že simbol Ljubljane. To je potrjevala tudi RTV Slovenija, ki je vrtničarje popularizirala par let nazaj, saj je vrtničarstvo uporabila za reprezentacijo te dejavnosti v svoji istoimenski nadaljevanki - Vrtničarji. Pri reprezentaciji vrtničarjev v nadaljevanki je šlo za prikaz vrtničarstva kot nekaj simboličnega, pomembnega, zabavnega in predvsem tega, da je to dejavnost, ki je všeč prav vsem in značilna za vse ljudi in starosti.

Nadaljevanka je vrtičkarje predstavila kot vsakdanje ljudi s službami in različnimi težavami, ki so preživljali ves svoj prosti čas na svojem koščku ruralnega raja v mestu.

Zelo zanimivo je dejstvo, da so pri nas vrtičkarji in njihovi vrtovi s kolibami, ki kazijo izgled mesta, po eni strani zelo nezaželeni in nikakor ne sodijo v samo središče mesta. Kot je poudaril župan Mestne občine Ljubljana (Internet 1): »Na območja okoli ljubljanskih vpadnic, kot sta Dunajska in Vojkova cesta, vrtički nikakor ne spada.« Na drugi strani pa so predstavljeni kot simbol Slovenije. To se je namreč zgodilo v ilustrirani prilogi francoskega časnika Le Monde (Internet 2), kjer je bila Slovenija s slikovnim gradivom prikazana kot dežela vrtičkarjev. Zanimivo. Po eni strani se jih sramujemo in se jih hočemo na vsak način znebiti, po drugi strani smo skozi njih predstavljeni svetu.

Avtentično? Robert Goldman in Stephen Papsen (Goldman in Papsen 1996, 142) za avtentičnost pravita, da avtentičnost nosi v kulturi včasih protislovne konotacije, ki so odvisne od hierarhije presoje. Vprašanja avtentičnosti se vrtijo okoli tega, kaj je resnično, pošteno, čisto in resnično, ne glede na to ali gre za individualni subjekt ali objekt ali pa celo predmet reprezentacije. Danes avtentičnost tudi pomeni iskanje individualiziranega prostora.

Glede na to, da so vrtičkarji pri nas prisotni že od nekdanj, so del naše kulture, so del našega prostora, identitete, bi lahko rekli, da so avtentični del podobe mesta. Predvsem jih kot avtentične dojemajo tisti, ki dajejo velik poudarek tradiciji. Reprezentacija Slovenije v časniku Le Monde je avtentična, če gledamo z vidika naše zgodovine, kjer je bilo obdelovanje zemlje vir preživetja. Če pa gledamo nanjo z očmi mlajših ljudi, pa ne gre za realno reprezentacijo, ker prihajajo v ospredje druge panoge in kot avtentične dojemamo tudi druge stvari, kot so arhitektura, kulinarika... V bistvu pa gre za presojo in večjo naklonjenost drugim "znamenitostim".

Do druge svetovne vojne so imeli vrtovi predvsem oskrbovalno vlogo, zdaj pa so – poleg domačim pridelkom – namenjeni tudi oddihu in rekreaciji. Prav zato so vrtičkarji v urbanem okolju Ljubljane zanimiv bricolage. Marta Sturken in Lisa Cartwright (2001,

223) o bricolagu pravita, da gre za način prilagoditve, kjer so stvari uporabljene na način, ki zanje ni značilen in jih dislocirajo od njihovega normalnega ali pričakovanega konteksta. Njiva za središče mesta, kjer se vrtilčki pojavljajo, zagotovo ni značilna, zato tu v njem dobi popolnoma drug pomen – užitek, sprostitvev in balzam za dušo.

Pri bricolagu gre za to, da neka stvar v novem kontekstu artikulira nov pomen. Pomen se reaktualizira. Predmeti sami po sebi sicer niso nič posebnega, posebno je združevanje elementov v celoto. Tudi ruralno okolje samo po sebi ni nič posebnega in nič nenavadnega. Prav tako ni nič nenavadnega in posebnega urbano okolje samo po sebi. Posebno in nenavadno pa je, ko najdemo del tipičnega ruralnega okolja v centru urbanega. Vrtilčki v središču Ljubljane so nenavadni in posebni. Dva popolnoma različna svetova, ki se za nekatere bolj, za druge manj, lepo zlivata eden z drugim. Za urbano okolje je značilno, da vsebuje elemente, kot so nakupovalni centri, stanovanjska naselja, neskončna parkirišča, parki, zagotovo pa ne vrtilčki. Po drugi strani pa vrtilčki niso samo posebnost Ljubljane. Zanimivo je na primer, da v velemestu, kot je New York, prebivalci izkoristijo vsak košček zemlje in ga spremenijo v vrtilček.

5 VIZIJA LJUBLJANA 2025 – STRATEŠKI PROSTORSKI NAČRT MESTNE OBČINE LJUBLJANA

5.1 KAJ JE VIZIJA LJUBLJANA 2025 IN NJENI GLAVNI POUČENI

Vizija – Ljubljana 2025 – je Strateški prostorski načrt mestne občine Ljubljana. 14 aprila 2007, je bila v galeriji Kresija otvoritev razstave, ki je simbolično nakazala vizionarski razvoj mesta. Predstavljenih je bilo 93 izbranih projektov. Z razstavo so želeli ponazoriti, kako bo Ljubljana izgledala leta 2025, kam se bo širila, kakšno vlogo bo imela v Evropi, državi in regiji in kakšne spremembe jo čakajo v teh letih. Ob tej priložnosti je Mestna občina Ljubljana izdala tudi posebno izdajo glasila Ljubljana – Vizija Ljubljana 2025, v kateri so prikazani vsi pomembnejši projekti, pogovori s pomembnimi akterji pri teh projektih in videnja drugih.

O dokumentu Vizija Ljubljana 2025 – predlogu vizije dolgoročnega razvoja mesta, odgovorna urednica Nada Šumi (Šumi 2007, 3) pravi, da v dokumentu Koželj povzema lastne poglede in poglede vseh sodelujočih pri nastajanju Vizije. Nadaljuje, da gre za vizionarski razvoj mesta, ki izhaja iz bogate zgodovinske tradicije in prostorskih posebnosti mesta. Nove idejne zamisli in konkretni projekti pomagajo odkrivati absolutne primerjalne prednosti Ljubljane in nove razvojne priložnosti tako pogumno, drzno in ambiciozno, da so zbudili veliko javno zanimanje (Šumi *ibid.*). Prav gotovo lahko trdimo, da je Ljubljana 2025 zbudila tako strokovno, kot tudi laično javnost, vendar pa odzivi obeh javnosti niso zgolj pozitivni oziroma pritrdilni. Kar nekaj je tudi takih, ki ji niso naklonjeni, kar bom pokazala v nadaljevanju. Najprej bom predstavila mnenje Koželja, avtorja Vizije.

V uvodniku intervjuja (v Šumi 2007, 4) – Začrtana pot k razvojnemu preobratu v idealno Ljubljano, Pogovor z idejnim očetom Vizije Ljubljana 2025 podžupanom Janezom Koželjem je zapisano: »V Vizijo je mozaično vključenih 93 projektov: uresničljivih ali le takih, ki naj prepričajo najširšo javnost, da se mora Ljubljana končno prebuditi iz mrtvila

in dohietati zamujeni razvoj.« S tem, da se mora Ljubljana prebuditi, posodobiti in se vsaj poskušati približati drugim evropskim prestolnicam se verjetno strinjamo vsi, ki smo kadarkoli imeli opravka z Ljubljano, kot turisti, obiskovalci ali pa njeni prebivalci. Ljubljana potrebuje projekte, ki ji bodo pomagali iti v korak s časom, ravno tako je pomembno, da se socialno in gospodarsko razvija. Projekte, ki ji bodo pomagali uresničiti razvoj v tej smeri, Vizija 2025 vsekakor vsebuje, vendar pa na drugi strani ne smemo pozabiti, da zanemarja določene segmente, kot na primer že omenjena stanovanja, boljši javni prevoz, predvsem pa izboljšanje socialnega statusa prebivalcev.

Janez Koželj (v Šumi 2007, 8) poda svoje mnenje o tem, kako bo Ljubljana videti leta 2025, ko bi naj bili končani vsi projekti, ki jih predvideva Strateški prostorski načrt mestne občine Ljubljana:

- Vizija

Vizija naj spodbudi k oblikovanju samopodobe mesta, ki kaže, kaj prebivalcem mesto pomeni in kakšna so dejanska pričakovanja o njegovi prihodnosti. Pozitivna podoba o mestu, ki izhaja predvsem iz njegove zgodovine, kulturnih tradicij in prostorskih posebnosti, ima zato velik vpliv na življenje v mestu in pomeni tudi močan dejavnik za njegov gospodarski in socialni razvoj. Pomaga odkrivati prednosti in nove priložnosti razvoja in je še posebej pomembna pri sprejemanju osnovnih strateških odločitev, ki mesto spreminjajo. Na pozitivni podobi se gradi tudi strategija trženja mesta.

- Strategija

Povezanost med vizijo, strategijo in projekti je nujen in potreben pogoj za usmerjanje dolgoročnega razvoja mesta. V viziji je treba ugotoviti, kaj so poglobitve primerjalne prednosti Ljubljane in kaj je njena absolutna konkurenčna prednost, tisto, česar druga mesta nimajo. V odnosu do drugih mest in regij mora vizija odkriti vrednosti, po katerih lahko mesto izstopa med svojimi konkurenti. V odnosu do prebivalcev naj vizija poskuša ustvariti skupno zavest o mestu kot zgodovinskem torišču udejanjanja prihodnosti. O njej mora zato odločati najširša javnost.

- Prednostni projekti

V viziji dolgoročnega prostorskega razvoja Ljubljane imata največji strateški pomen projekta poglobitve železnice skupaj z izgradnjo potniškega centra (temu projektu se bom v nadaljevanju podrobneje posvetila – o.a.) in logističnega terminala ter izgradnja štirih vodnih elektrarn Srednja Sava z obsežnimi vodnimi in parkovnimi ureditvami. Prostorski in časovni horizonti vizije so postavljeni različno glede na predvideno izvedbo razvojnih projektov: nekatere projekte se da uresničiti takoj, medtem ko potrebujemo za izvedbo obsežnih ureditev okoljskih sistemov več časa.

O tem, kaj prinaša Vizija Ljubljana 2025, je bilo povedanega veliko. Njeni zagovorniki o njej samo dobro, nasprotniki samo slabo. Težko pa je najti neko vmesno pot, tisto realno, ki ni vizionarska in tisto, ki ni pesimistična. Od Koželja seveda ni pričakovati drugega kot to, da bo v njej videl samo dobro, saj jo je zasnoval. Vendar močno dvomim, hkrati sem pa prepričana, da nisem edina, da bo Ljubljana zaradi nekaj gradbenih projektov postala svetovno mesto. Kot je poudaril Koželj sam, je pomembna pozitivna podoba mesta, predvsem tista, ki jo imajo prebivalci.

Trajnostni razvoj je stvar, ki ga Ljubljana že nekaj časa nima in ga nujno potrebuje. Vprašanje, ki se poraja na tem mestu je, ali ga bo Vizija Ljubljana 2025 uspela zagotoviti. Trajnostni razvoj mesta bi moral zagotoviti zadovoljitev potreb prebivalcev nekega mesta. Če vzamemo za primer nenehno potrebo po neprofitnih stanovanjih. Vizija jih sicer nekaj načrtuje, hkrati pa načrtuje tudi izgradnjo velikega števila poslovnih prostorov, čeprav je že zdaj v Ljubljani dovolj poslovnih prostorov za zadovoljitev potreb tega segmenta. Kot pravi Jazbinšek (Odmevi 20.3.2008) malo metaforično: »Ljubljana nima toliko soka, da bi zapolnila toliko stolpnic s poslovnimi prostori, kakor jih zdaj pišemo.«

5.2 LJUBLJANA DANES IN JUTRI

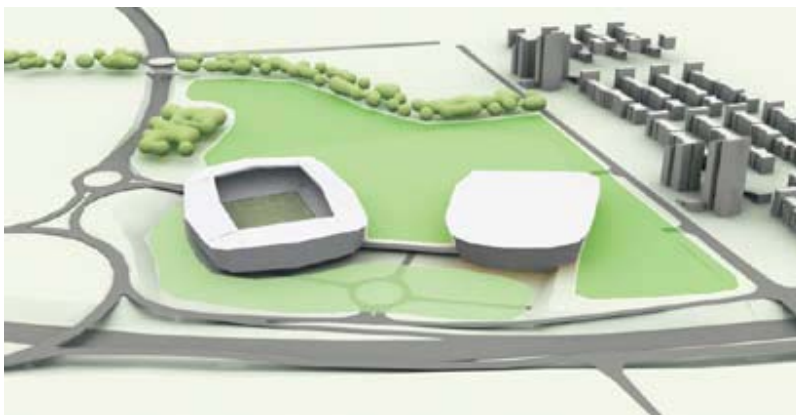
Nekaj utrinkov, kako Ljubljana izgleda danes in kako bo izgledala najkasneje leta 2025.

Slika 5.1: Lokacija za stadion v Stožicah

Vir: Dunja Wedam Internet 4

Slika 5.1: Sodobni stadion v Stožicah z večnamensko dvorano

Vir: Idejni načrt Sadar Vuga arhitekti d.o.o. Internet 4

Slika 5.2: Železniška postaja danes

Vir: Stane Jeršič Internet 4

Slika 5.3: Sodobni potniški center Ljubljana

Vir: Idejni načrt Real Engineering d.o.o. Internet 4

Slika 5.4: Bavarski Dvor danes

Vir: lastni arhiv 2008

Slika 5.5: Severna vrata

Vir: Internet 5

Kaj nam ti slikovni prikazi povedo, oziroma kako želimo definirati identiteto Ljubljane za 21. stoletje, razlaga Koželj (Internet 6): »To "zatohlo" miselnost skuša vizija Ljubljana 2025 razbiti; njena gesla imajo "posebno motivacijsko vlogo, kajti okoli njih so potem nabrane vrednote, ki naj bi jih mesto zasledovalo skozi več mandatov.« Ljudje naj bi spoznali, zakaj so spremembe potrebne in kaj bodo mestu prinesle. Jasno mora biti predstavljeno, kaj je na Ljubljani posebnega in kaj od tega velja razvijati naprej; predstavljeno mora biti, kako na teh temeljih oblikovati Ljubljano v prepoznavno mesto in posledično v nekakšen samostojni generator kapitala; kapitala, ki bo prišel iz tujine, in kapitala, ki bo nastajal v novih razvojnih toriščih, katera predvideva vizija.« V tem smislu Koželj (ibid.) poudari: »Bistvo vizije je, da se izoblikuje neka identitetna slika tega mesta, tako da se iz tega mesta izvleče tisto, kar to mesto ima in kar so njegove prednosti v primerjavi z mesti, s katerimi si ne deli le geografskega omrežja, ampak s katerimi se tudi zaradi primerljivih velikosti nahaja v skupnem omrežju.« Če se navežemo na stavek, da je bistvo vizije, da se izoblikuje identitetna slika tega mesta, se vprašamo, ali nima Ljubljana že identitetne slike. Res je, da ta identitetna slika ne vsebuje stolpnic, vendar kljub temu obstaja. Ljubljana je, kakršna je, z vsemi svojimi prednostmi in slabostmi. Je majhno mesto, v primerjavi z drugimi večjimi bi lahko rekli, da je malo podeželska, vendar takšna je. Je odraz ljudi, ki v njej živijo. Dvomim, tako kot verjetno tudi mnogi drugi, da bo Vizija Ljubljana 2025 s svojimi mogočnimi gradbenimi posegi v prostor in s svojimi stolpnicami izvlekla iz Ljubljane tisto, kar so po mnenju Koželja njene prednosti.

5.3 EMONIKA

Ljubljana naj bi v letu 2010 na območju železniške in avtobusne postaje dobila nov potniški center Emonika s 100-metrsko stolpnico. Za podrobno predstavitev tega projekta sem se odločila, ker je trenutno edini tako velik projekt, ki je že v izgradnji in tudi zato, ker bi naj Ljubljančanom, kot prebivalcem Ljubljane, prinesel največ – s končanjem tega projekta bo Ljubljana in njeni prebivalci dobili moderni potniški center.

Gradnja Emonike bo potekala na območju med Vilharjevo, Dunajsko in Masarykovo cesto ter na lokaciji, kjer trenutno stojita železniška in avtobusna postaja v Ljubljani.

Emonika bo tako zgrajena v samem središču mesta, kjer se križajo vse glavne mestne vpadnice ter domače in mednarodne železniške poti. Predel mesta, kjer bo stala Emonika, je eden najbolj frekventnih predelov v slovenski prestolnici. Zajemala bo avtobusno postajo, novo nakupovalno in zabaviščno središče z več kot 250 trgovinami, restavracijami in bari, kinodvorano ter fitnes centrom, novo železniško postajo, poslovni center, nadstandardni stanovanjski kompleks ter hotel s štirimi zvezdicami (Internet 7).

Emonika bo zaživela kot urbana povezava med deloma mesta, ki ju je železnica delila več desetletij. Za potrebe potnikov bodo zgrajene nova avtobusna in železniška postaja ter podzemna potniška dvorana.

Emonika razen sodobnega potniškega centra Ljubljani ne bo dala ničesar novega. Vse kar bo ta kompleks vseboval, Ljubljana že ima. Seveda se strinjam s tem, da Ljubljana dobi nov potniški center, ne vem pa, zakaj potrebuje vse drugo, kar bo Emonika še ponujala. Nakupovalno – zabaviščni center že imamo in to za naše razmere precej velik. Zraven tega rastejo na obrobjih še drugi, sicer manjši in vprašanje je, če je potreben še eden. Ali pa gre mogoče za to, da se privabi ljudi iz obrobja nazaj, bliže staremu mestnemu jedru, ki je zadnja leta precej prazen, če izvzamemo poletni vrvež ob Ljubljani. Prav tako se poraja vprašanje ali nimamo za naše potrebe že dovolj kompleksov namenjenih poslovnim in kongresnim dejavnostim. Stanovanjski problem v prestolnici se ne nanaša na nadstandardna stanovanja, ampak na neprofitna stanovanja, namenjena mladim in mladim z družinami. Čemu torej, zraven vseh nadstandardnih stanovanj, ki nastajajo po mestu (Glavarjeva rezidenca, Vila grad, terasasti bloki ob Vilharjevi s pogledom na grad in še bi lahko naštevati), še dodatnih 150 nadstandardnih stanovanj?

Območje v samem središču Ljubljane je hitro rastoče železniško vozlišče slovenskega notranjega in mednarodnega prometa. Prav tu se križajo poti med Jadranskim morjem, Alpami, Balkanskim polotokom in široko ravnino Vzhodne Evrope. Železniška postaja je v preteklosti Ljubljani prinesla povezavo s slovenskimi in tujimi mesti, hkrati pa je mesto razdelila na dva dela. Emonika bo ta dela končno zopet združila ter z inovativno gradnjo in arhitekturnimi rešitvami povezala preteklost s prihodnostjo. Sodobni arhitekturni

koncept je plod dela domačih in tujih arhitektov. V fazi priprave projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja bo vključeno večje število domačih in tujih strokovnjakov ter arhitekturnih birojev. Emonika bo Ljubljani zagotovila sodobno urbano središče, kjer se ljudje srečujejo, živijo, nakupujejo, poslujejo, se zabavajo ter začenjajo in končujejo potovanja. Emonika bo arhitekturno označila center Ljubljane in omogočila revitalizacijo področja okoli železniške postaje in s tem dvignila vrednost Ljubljani, kot eni od evropskih prestolnic (Internet 7).

Emonika bo dolgoročno povezovala slovensko arhitekturno dediščino z inovativnimi, v prihodnost usmerjenimi arhitekturnimi koncepti. Predstavljala bo most med geografsko ločenimi deli mesta. Ustvarjala bo najboljše pogoje za poslovno povezovanje, ki je v sodobnih globalizacijskih tokovih ključ do uspeha. Predvsem pa bo Emonika zagotavljala prostor za povezovanje kultur in za družabno interakcijo v središču Slovenije (Internet 8).

Slika 5.6: Nočni pogled na Emoniko

Vir: Internet 7

Slika 5.7: Poslovna stolpnica

Vir: Internet 7

Slika 5.8: Potniška postaja

Vir: Internet 7

Dr. Aleš Vodopivec (Internet 8) o tem, ali je o Emoniki mogoče govoriti kot o arhitekturnem presežku, pravi: »Nikakor ne! Prav nasprotno. Tako slabe arhitekturne rešitve v Ljubljani še nismo videli. Vsaj ne na območju mestnega središča. Svetla izjema je projekt nove železniške postaje Arhitekturnega biroja Ravnikar Potokar, ki je bil izbran na pravkar izpeljanem natečaju.« Nadaljuje, da je železniška postaja žal le deset odstotkov celotnega kompleksa Emonike. Preostalih 90 odstotkov je, kot meni Vodopivec, najbolj banalna, tretjerazredna arhitektura primestnih nakupovalnih središč, nekakšen Disneyland, ki skuša pritegniti pozornost le z vpadljivostjo. Trdi, da je glavni očitek projektu Emonike, da se v nobenem pogledu ne ozira na širši prostor mesta, pa čeprav so v neposredni bližini Plečnikova palača Vzajemne zavarovalnice, Akademski kolegij, Šubičeva palača Grafike, kompleks Gospodarskega razstavišča... Vodopivec (ibid.) nadaljuje:« Kakor da vsega tega ni in je Emonika z neba padla v prazen prostor. Zavedati se je treba, da je Emonika, imenovana tudi "ljubljski projekt stoletja", daleč največji projekt v mestu, bistveno večji od Trga republike s Cankarjevim domom.« Uporabna površina kompleksa Emonika je le za tretjino manjša od celotnega BTC-ja. Naravnost absurdno je, da je TriGranit, ki je investitor Emonike, pridobil pozidavo tako pomembnega mestnega prostora, v zameno pa je dolžan zgraditi postajno dvorano, ki bi postala ob poglobitvi tirov celo neuporabna in bi bilo treba zgraditi novo. Avtor (ibid.) na koncu doda:

Ljubljana s takšno disneylandovsko arhitekturo izgublja svojo avtentičnost in prepoznavnost. In to na enem najpomembnejših mestnih prostorov. Hitri vlaki so najobetavnejše transportno sredstvo prihodnosti. Zato bo vse več ljudi doživelo železniško postajo kot prvi stik z mestom. Nakupovalno-zabavišni kompleks Emonike bo potemtakem nekakšen simbolni portal Ljubljane, ki bo korenito spremenil podobo mesta. S tem se ne bi smeli sprijazniti.

Nad futurističnim projektom pa niso vsi prav navdušeni. Peter Sušnik (Tednik 3.4.2008):

Že če pogledamo obstoječe reklamne panoje, ki kažejo, kakšna naj bi bila razporeditev prostorov in njihove namembnosti, to precej odstopa od sedanjega zazidalnega načrta. Nedvomno je ta Emonika nekje koncesija zasebnikom zato, da

bodo uredili železniško postajo, ki vemo, da je sramota za Ljubljano. Vsekakor pa pričakujem, da se bo glede Emonike še izjasnila stroka.

Tudi stroka ima kar nekaj pripomb, predvsem jih moti, da ni bilo pravih arhitekturnih natečajev. Andrej Hrausky (Tednik 3.4.2008):

Naročnik je pripeljal nekega arhitekta, ki je nekaj naredil in tisto ni dobro. Čisto preprosto in mi se počutimo, kot da smo neka afriška republika, kamor lahko kdorkoli pride z najslabšim birojem iz Londona, ki sicer gradi po Aziji in Abu Dhabiju največje navgražije, da tisti lahko naredijo tam, kar hočejo.

Lorant Varga (Internet 9) pa ima na Emoniko popolnoma drugačen pogled: »To je zelo velik in najlepši projekt, ki smo jih kdaj naredili. Je simbol Slovenije, kot moderne in sodobne države.«

Danes se, nasprotno kot se je gradilo v preteklosti, gradi predvsem v višino, tudi zato, ker se soočamo s pomanjkanjem "dobrih lokacij". Gre preprosto za izkoriščanje vertikalnega segmenta. Najprej moram povedati, da je zidava v višino trajnostna gradnja in je tipična za vzidave v mestno središče oz. tiste predele mesta, ki so že zgrajeni in spadajo v t. i. strategijo mestne prenove. To pomeni, da s točkovno zazidavo najlažje vstavljamo generatorje razvoja v prazne oz. izpraznjene parcele, ki potem poživljajoče vplivajo na svojo okolico. Takšna vzidava je po navadi višja. To so lahko: vila bloki, stolpiči, stolpi, nebotičniki, odvisno od pogojev lokacije. Skratka točkovne vzidave so poseben tip prenavljanja mest oziroma razvoja mesta navznoter, kar je ena od usmeritev strateškega in izvedbenega prostorskega načrta, o katerem sva že govorila. Seveda so višine stolpnic skladne z merilom tega mesta. Nobena načrtovana stolpnica znotraj mestnega središča ne bo višja od ljubljanskega nebotičnika, ki je bil zgrajen sredi tridesetih let prejšnjega stoletja. Že tedaj je bil nebotičnik stvaritev domačega kapitala oz. skupine poslovnežev, ki so hoteli iz Ljubljane narediti sodobnejše evropsko mesto po svetovljanskih vzorih. To je mera 72 metrov, ki ni bila uvožena, na primer iz Dubaja. Poleg tega je potrebno poudariti, da je samo v ožjem ljubljanskem središču že bilo zgrajenih kar 24 stolpnic, visokih od 30 do 75 metrov. Višinsko merilo mesta je torej že bilo nastavljeno, mi mu le

sledimo. Ne razumem pa, zakaj bi to merilo zniževali, saj se ne sklada s strategijo mestne prenovе, ki naj bi okrepila mestno središče, kamor je treba pripeljati nove ljudi, ustvariti primerno gostoto prebivalstva in dejavnosti. To je namreč osnova urbanosti. Ljubljana je še vedno dokaj zaspano mesto, ker nima kritične mase, ki ustvarja primeren utrip in živahnosti. Premalo je nenadejanih dogodkov in srečevanj, Ljubljana živi urbano življenje le na obrežju Ljubljanice. Skratka, točkovne vzdave so primeren način oživljanja mesta, ki se ga da utemeljiti s teorijo sodobnega upravljanja mest in dokazati s strokovnimi merili (Koželj Internet 10).

O Emoniki njeni avtorji govorijo kot o arhitekturnem presežku, ki ni presežek samo v arhitekturnem smislu, ampak tudi v kulturnem. Prebivalcem glavnega mesta bi naj prinesel, moderen prostor za druženje, razvedrilo, nakupovanje in druge dejavnosti. Kar ni jasno, je to, zakaj sploh potrebujemo še en tak prostor, ko pa jih že imamo. Res je, da ni v obliki 100-metrške stolpnice, pa vendar. Sicer smo pa Slovenci bolj narod za "v naravo" in ne za "v stolpnice". Zakaj potem utemeljevati smiselnost takega objekta v tej smeri? Zagotovo moramo priznati, da bo Emonika, če bo zgrajena tako kot je zasnovana, na prvi pogled lep, moderen kompleks, vendar ostaja vprašanje, ali bodo njene kapacitete dejansko izkoriščene v taki meri, kot je načrtovano.

5.4 KAJ PRINAŠAJO PROSTORSKE SPREMEMBE LJUBLJANE IN KAJ OD NJIH PRIČAKUJEMO

Urbanistični svet za Ljubljano (v Šumi 2007, 30) je o Viziji Ljubljana 2025 podal naslednje mnenje. Avtorji Vizije so si, kot je pojem vizije definiral Jože Vilfan v Objektivu, 26. 5. 2007 v nasprotju s slovensko tradicijo, za katero je značilno postavljanje ciljev "proti", pogumno postavili obvezujoče cilje "za" in tako prevzeli odgovornost za skupno prihodnost (v Šumi ibid.). Verjetno se vsi strinjamo, da so si avtorji in snovalci dokumenta, ki ga je predstavila Mestna občina Ljubljana res postavili cilje "za", vendar pa to ne odgovarja na vprašanje, ali so ti cilji dobri ali slabi, ali bodo Ljubljano dejansko spremenili v moderno evropsko prestolnico ali pa bodo te

arhitekturne spremembe naredile našo prestolnico "čudno" v smislu, da bodo v veduti mesta, na kateri je sedaj srednjeveško, baročno mesto, nekje vmes štrlele visoke stolpnice, kot da bi jih nekdo prijel v roko in stresel naokrog. Ali pa se bo vse skupaj lepo zlilo v celoto in sedanjo ljubljansko veduto polepšalo. Na to bomo morali počakati. Urbanistični svet nadaljuje (v Šumi ibid.), da je Vizija sicer zavestno ohlapna predstava o dolgoročni prihodnosti, da bi se lažje prilagajala hitrim in na dolgi rok nepredvidljivim spremembam in potrebam sodobne družbe. Lahkotno govorjenje o idealnem mestu, ki ne upošteva realnega stanja, ni strokovno in tudi ne mobilizira. Vizija naj pred mesto postavlja visoke cilje, ki pa ne smejo biti povsem nerealni, saj idealnega mesta, kjer bomo vsi živeli medsebojno skladno in povsem brez negativnih vplivov na okolje, ni in ga ne bo. Skiciranje idealov brez osnove pa je že preizkušeno neuspešna praksa, saj predstavlja utopijo, ki se ponavadi sprevrže v lastno nasprotje. Da bomo izvedeli, ali so cilji, ki jih postavlja Vizija realni ali ne, bomo morali vsaj še nekaj časa počakati. Zagotovo so izvedljivi.

Janko Šopa je v uvodu v prispevek Ljubljana bo že čez nekaj mesecev postala veliko gradbišče (Tednik 3.4.2008) povedal:

Nič več ne bo, kot je bilo. Znameniti stavek velja tudi za podobo Ljubljane, ki se bo v kratkem začela korenito spreminjati. In ker je s tem tako kot z vsako korenito spremembo, visoke stolpnice nekateri pozdravljajo, drugi jim nasprotujejo. V Mestni občini Ljubljana so prepričani, da gre za kvalitetne projekte, nasprotniki iz arhitekturne stroke pa trdijo, da Ljubljana s tem izgublja Plečnikovo dušo, in da Ljubljanski grad ne bo več prepoznavna posebnost našega glavnega mesta. Snovalcem nove podobe Ljubljane očitajo, da jim spremembe, za kakršne so se odločili, narekuje kapital in ne zdrav razum.

Novinarka Alenka Bevčič (Tednik 3.4.2008) prispevek zaključí: »Ljubljane, kot jo poznamo danes, torej kmalu ne bo več. Ali imajo prav zagovorniki ali nasprotniki gradnje pod nebo v mestnem središču, pa se bo izkazalo šele čez desetletja.« Janko Šopa (Tednik 3.4.2008) pa doda: »Ja, in upam, da takrat ne bomo ugotavljali, kako drago napako so naredili in kaj naj bi se iz nje naučili.«

6 ZAKLJUČEK

Vsako mesto se mora razvijati. Pri tem igrata ključno vlogo urbanizem in planiranje, ki morata zagotoviti optimalne načrte in uresničitev teh načrtov, da je mesto za svoje prebivalce in obiskovalce prijazno. Prav tako je pomembno, da je razvoj mesta zastavljen dolgoročno, kajti le tako je lahko celovit in smiseln. V celotnem procesu planiranja in uresničevanja plana, ki seveda mora biti zastavljen tako, da je uresničljiv, pa se iz procesa ne sme izključiti širše javnosti, ki mora načrte razumeti in jih na vse zadnje tudi sprejeti. Ljudje so tisti, ki v določenem prostoru – mestu, ne vidijo samo objektov, vendar ti objekti za njih predstavljajo doživetja, spomine, navdihe, vizijo. Dolgoročni prostorski plani zagotovo morajo biti vsaj malo vizionarski, vendar morajo vedno ostajati znotraj okvirjev uresničljivega. Biti morajo realni in celostni.

Prestrukturiranje urbanih območij oziroma posegi reurbanizacije so tudi priložnost za vzpostavitev posameznih prostorskih sistemov (npr. zeleni sistem mesta, sistem javnih prostorov) in ustvarjenje novih identitet – prepoznavnih arhitekturno-urbanističnih celot, ki izboljšujejo orientacijo in čistljivost mesta kot celote. Pri preoblikovanju mest in mestnih regij in odločanju, kdaj prenavljati, oziroma kdaj graditi na novo, se moramo zavedati, da so zaradi čedalje večje podobnosti med sodobnimi mesti zgodovinska mesta vedno bolj privlačna, in da imajo velike gospodarske potenciale. Posegi v že urbanizirana območja so izredno občutljivi in težko izvedljivi. Prebivalci jih dostikrat zavračajo, celo takrat, ko so vključeni v proces planiranja že od samega začetka (Dimitrovska Andrews 2004, 92).

Neprestano se nekaj spreminja. Tudi mesta. Včasih so nam spremembe všeč, včasih tudi ne. Treba jih je sprejeti, se z njimi soočiti. Ne smemo slepo predpostavljati, da so vse spremembe slabe. Moramo jim dati priložnost. Ljubljana je zaenkrat samo prestolnica mlade države. Čaka jo še veliko, saj zanjo zagotovo ne bi mogli reči, da je prepoznavna po svoji arhitekturi. Ima sicer svoje čare, predvsem Plečnikove, vendar to v arhitekturnem smislu ni dovolj. Ko sem se pred leti kot študentka, preselila v Ljubljano, me je neka gospa tolažila: Ljubljana je samo malo večja vas. In v bistvu je res. V

Ljubljani primanjkuje modernosti. Siva Ljubljana že nekaj časa, predolgo, spi in potrebno jo je prebuditi in jo posodobiti. Vizija Ljubljana 2025 vnaša v prestolnico veliko novega, veliko svežine in modernosti. Mestu in njegovim prebivalcem bi bila uresničitev tega velikopoteznega projekta veliko darilo. Morda bi jim mesto pripovedovalo nove, sodobne zgodbe in reinterpreteriralo preteklost z novih zornih kotov.

Koželj (Internet 10) Ljubljano vidi kot zaspano mesto, ker nima kritične mase, ki ustvarja primeren utrip in živahnost, čemur rečemo mesto. Z vso odgovornostjo želi v središče mesta z gradnjo stolpnic pripeljati nove ljudi in mesto prenoviti od znotraj ter ga spremeniti v sodobno evropsko mesto. Nadaljuje, da se v zadnjih dvajsetih letih ni za mesto zgodilo nič pomembnega in to ve tudi javnost, čeprav je pa po drugi strani paradoksalno, zakaj kar naenkrat stolpnice na Bavarskem dvoru. Severna mestna vrata, ki naj bi zaznamovala vstop v poslovno središče mesta, so bila zamišljena že v sedemdesetih letih, zato so Koželju nerazumljivi odzivi javnosti. Vsekakor pa je tudi pomembno, da si prebivalci Ljubljane želimo njenih sprememb. Koželj (Internet 10) na vprašanje, ali pričakuje burne odzive meščanov odgovarja, da si jih želi, saj je bil prostorski načrt narejen z namenom, da se postavi vizijo razvoja. Meni, da odzivov na vizijo ni bilo veliko, ker je bila preveč abstraktna in hkrati preveč splošna. Neodzivnost javnosti, kot nadaljuje Koželj, pa bi lahko pripisali tudi nerazumevanju pomena in vloge vizije v planskem procesu, le-ta namreč pomaga ustvariti skupno zavest o mestu, zato se mora do nje opredeliti najširša javnost.

Vsako mesto ima svojo specifično podobo; lepo mesto je hkrati tudi prijetno človekovo okolje. Zato je skladnost estetskih in vizualnih vrednot podpora kakovosti življenja in urejenosti, ki označuje mesto. Skladnost objektov, geografskega okolja in narave je vrednota, ki povezuje dediščino preteklosti in modrost sedanosti (Pogačnik 1999, 22).

Ljubljana je zagotovo lepo mesto. Je tudi skladno mesto, ampak je mesto iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Mislim, da si zaslužimo lepo in moderno prestolnico, na katero bomo še bolj ponosni. Upam, da nam bo Vizija to prinesla, čeprav po drugi strani v to močno dvomim. Zagotovo pa bo prinesla novo veduto Ljubljane, novo vizualno podobo.

Vendar mesto niso samo stavbe. Mesto so predvsem ljudje. Prišla sem do sklepa, da smo Slovenci zelo navezani na naravo, da ima za nas poseben pomen, ki izhaja iz zgodovine, in je za našo identiteto nezanemarljiv.

V diplomski nalogi sem ugotovila, da je za urejanje in redefiniranje mesta zagotovo potreben dolgoročen celostni načrt, ki predvideva konkretne spremembe mesta, vendar je na tej točki zelo pomembna tudi ugotovitev, da se širše javnosti, ki jo te spremembe zadevajo, nikakor ne sme izključevati iz procesa planiranja, kot se je to zgodilo na primeru Vizije Ljubljana 2025. Ugotovila sem, da javnost, kot pomemben dejavnik, ni bila vključena v nobeno fazo, predstavljen ji je bil le končni produkt, katerega so lahko komentirali, niso pa imeli na njega prav nobenega vpliva.

Ugotavljam tudi, da je za identiteto mesta pomembno subjektivno gledanje posameznika. Mesto nima ene same identitete, ima jih več, odvisne pa so predvsem od podrobnosti, ki jih razlikujejo od drugih mest. Zagotovo pa ne gre zanemariti ugotovitve, da so v času, ko se mesta načrtovano spreminjajo, prostorski načrtovalci glavni akterji pri kreiranju teh podrobnosti in razlik. Na tem mestu je tudi zanimiv pojav identificiranja z mestom in izgradnje osebne identitete, pri kateri ne igrajo vloge novi segmenti mesta in je pri identifikaciji z mestom pomembno predvsem tisto, kar ima za prebivalce čustvene konotacije, spomine. Torej je v prostorskih načrtih ključno tudi načrtovanje ohranjanja določenih delov mesta in zgradb, ki bi morale ostati nedotaknjene, kot v Ljubljani na primer Kolizej ali Cukrarna, Plečnikov stadion in druge stavbe, ki imajo sentimentalno in neprecenljivo vrednost. Prišla sem do sklepa, da je v prostorskem planiranju potrebno najti ravnovesje med smiselnim postavljanjem novih stavb, na primer na nepozidanih in neizkoriščenih predelih mesta in ohranjanjem starih stavb, ki imajo zgodovinsko in emocionalno vrednost tako za samo mesto kot tudi za prebivalce.

Vizija Ljubljana 2025 je po mnenju mnogih utopična, saj prestolnici ne bo mogla prinesiti vseh načrtovanih novosti. Res je, da bo Ljubljani prinesla novo podobo, predvsem iz vidika modernih visokih stavb, torej arhitekturnega vidika, vendar po drugi stani, po

mnenju strokovnjakov, mesto ne potrebuje toliko novih poslovnih prostorov in javnih površin, namenjenih zabavi in sproščanju, kot jih predvideva Vizija.

Vizija Ljubljana 2025 verjetno ne bi bila takšna kot je, če bi se, v vse faze nastajanja vključevalo širšo javnost. Zagotovo bi bila drugačna. Nemogoče je trditi, da bi bila boljša, verjetno pa bi bila, če bi bilo upoštevano mnenje širše javnosti, narejena bolj po meri ljudi.

Če povzamem, je glavna ugotovitev diplomske naloge, da je prostorsko planiranje zapleten in kompleksen proces, pri katerem je potrebno upoštevati različne dejavnike, tudi javnost, saj je le-ta ključen kritik. Ustvarjalci Vizije so jo izpustili, kar se je izkazalo kot slaba poteza, saj ga ob predstavitvi javnost ni sprejela z odobravanjem, ampak z veliko mero skepticizma. Mislim, da je pomembno opozoriti še na druge razsežnosti prostorskega planiranja. Pri prostorskem načrtovanju ne gre samo za planiranje stavb, ampak se hkrati usmerjajo človeški odnosi, ki se dogajajo v mestu. Ljudje smo navajeni na določene stalnice. Navajeni smo na ljubljansko tržnico, lokale v Stari Ljubljani, kjer preživljamo nedeljske dopoldneve. In še veliko je takih kotičkov, ki imajo za prebivalce mesta poseben, emocionalni pomen. Mogoče tudi zato toliko skepticizma. Ljudje si težko predstavljajo, kaj te spremembe prestolnice za njih pomenijo in kako se bodo z njimi soočili. Prostor je napolnjen z utečenimi potmi, po katerih se gibljejo ljudje in pridobivajo navade, ki jih planiranje za bodočnost lahko poruši, novih pa ne predvidi.

Težko je vnaprej govoriti, ali bo Vizija Ljubljana 2025 dejansko prinesla načrtovane spremembe in ali bodo Ljubljančani te spremembe tudi pozitivno sprejeli.

Za zaključek dodajam misel. Če bomo ves čas mislili, da Ljubljana ni prestolnica, ki bi se lahko postavila ob bok drugim prestolnicam, in da ji manjka svetovljanstva, po drugi strani pa, da moderne stolpnice niso prava pot, bo Ljubljana večno ostala večja vas. Nekje je treba začeti. Morda pa se bo izkazalo, da začeti pri arhitekturi niti ni bila tako slaba zamisel, ker bo morda prostor ljudi navdihnil z duhom modernosti, vizionarstvom in veseljem nad bodočnostjo.

7 LITERATURA:

- Banham, Reyner, Paul Barker, Peter Hall in Cedric Price. 2007. Ne-načrt – eksperiment na svobodi. V *O urbanizmu. Kaj se dogaja s sodobnim mestom*, ur. Ilka Čerpes in Miha Dešman, 319-339. Ljubljana: Založba Krtina.
- Dimitrovska Andrews, Kaliopa. 2004. Vizija prostorskega razvoja Slovenije: med globalnimi prostorskimi trendi in lokalnimi prostorskimi problemi. V *Družba, prostor, graditev*, ur. Barbara Škraba, 89-92. Ljubljana: Inženirska zbornica Slovenije.
- Dvoršak, Andrej. 2001. Napuh in tlaka na mestnih ulicah. V *Pogledi na Ljubljano: ideje o razvoju*, ur. Drago Kos, 43-46. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Gantar, Pavle. 1985. *Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje*. Ljubljana: Krt: knjižnica revolucionarne teorije.
- Gantar, Pavle. 1993. *Sociološka kritika teorije planiranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Goldman, Robert in Stephen Papson. 1996. *Sign wars: The cluttered landscape of advertising*. New York, London: The Guilford Press.
- Goličnik, Barbara. 2006. *Vedenjski zemljevidi ljubljanskih trgov in parkov: Novi izzivi in pogledi na načrtovanje in urejanje prostora*. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Hočevar, Marjan. 2002. Ljubljana: konec ali začetek urbanosti. V *Sociološke podobe Ljubljane*, ur. Drago Kos, 25-42. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hybaškova, Jana. 2001. Ljubljana: Kaj je in kaj ni, kakšna bi lahko bila. V *Pogledi na Ljubljano: ideje o razvoju*, ur. Drago Kos, 49-53. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Internet 1: Hreščak, Anja. 2008. *Vrtički se umikajo stadionu: Drugi val bo pometel z vrtovi v Stožicah in Brinju*. Dostopno preko: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/292863/> (15. marec 2008).
- Internet 2: Pirc, Vanja. 2000. *Dežela vrtičkarjev*. Dostopno preko: http://www.mladina.si/tehdnik/200421/clanek/uvo-manipulator--vanja_pirc/ (15. marec 2008).

- Internet 3: Koželj, Janez. ... *Ljubljana 2025, Predlog prostorske vizije dolgoročnega razvoja mesta*. Dostopno preko: http://www.ljubljana.si/si/mescani/ljubljana_2025/ (15.marec 2008).
- Internet 4: *Fotogalerija*. 2008. Dostopno preko: <http://www.ljubljana.si/si/aktualno/vizija/fotogalerija/75290/detail.html> (5.maj 2008).
- Internet 5: *Ljubljanska severna mestna vrata – Bavarski dvor*. 2007. Dostopno preko: <http://www.gradimo.com/novice/4702> (15. maj 2008).
- Internet 6: Balantič, Polona. 1999. *Premakniti zavest in ustvariti novo Ljubljano. Vizija prostorskega razvoja Ljubljane (2. del) - Pogledi Janeza Koželja in Boštjana Vuge*. Dostopno preko: http://www.rtv slo.si/kultura/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=4&c_id=42201&tokens=vizija+ljubljana+2025 (10. marec 2008).
- Internet 7: *Emonika*. 2008. Dostopno preko www.emonika.si (5. maj 2008).
- Internet 8: Marn, Urša. 2000. *Hitre spremembe v prostoru so vedno problematične*. Dostopno na: http://www.mladina.si/tehdnik/200812/clanek/kul--arhitektura-ursa_marn/ (12.maj 2008).
- Internet 9: *Nov potniški center za prestolnico*. 2005. Dostopno preko: <http://24ur.com/novice/gospodarstvo/nov-potniski-center-za-prestolnico.html> (28. november 2007).
- Internet 10: Kos, David. 2006. *Podžupan MOL prof. Janez Koželj: Pripravljen sem prevzeti odgovornost za gradnjo v višino*. Dostopno preko: http://www.siol.net/Slovenija/Aktualno/2008/05/intervju_janez_kozelj.aspx (16. maj 2008).
- Kos, Drago. 2000. *Narava v mestu – med načrtovanim in spontanim*. V *Narava v mestu: med načrtovanjem in spontanim*, ur. Darja Matjašec, Polona Marinček in Maja Simoneti. 9-14. Ljubljana: Društvo krajinskih arhitektov Slovenije.
- Kos, Drago. 2002. *Množenje prostorskih podob*. V *Spoznalni zemljevid Slovenije*, ur. Marko Polič, Marijan M. Klemenčič, Drago Kos, Ana Kučan, Ivan Marušič, Mirjana N. Ule, Karel Natek, Grega Repovš, 97-119. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Kos, Drago. 2002. *Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kos, Drago. 2002. *Razprava o mestu*. V *Sociološke podobe Ljubljane*, ur. Drago Kos. 9-24. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Kos, Drago. 2003. Postmoderno prostorsko planiranje. *Teorija in praksa* 40 (4): 647-657.
- Kos, Drago. 2007. Neurbana nacija. V *O urbanizmu. Kaj se dogaja s sodobnim mestom*, ur. Ilka Čerpes in Miha Dešman, 137-163. Ljubljana: Založba Krtina.
- Koželj, Janez. 1999. Razvrednoteni urbani prostori. V *Mesta in urbanizacija v Sloveniji*, ur. Avguštin Lah, 32-34. Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije. Zbirka Usklajeno in Sonaravno.
- Koželj, Janez. 2007. Opredelitev sodobnega mesta. V *O urbanizmu. Kaj se dogaja s sodobnim mestom*, ur. Ilka Čerpes in Miha Dešman, 195-208. Ljubljana: Založba Krtina.
- Kučan, Ana. 2002. Pomenska členitev nacionalnega prostora. V *Spoznalni zemljevid Slovenije*, ur. Marko Polič, Marijan M. Klemenčič, Drago Kos, Ana Kučan, Ivan Marušič, Mirjana N. Ule, Karel Natek, Grega Repovš, 181-209. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Kumerdej, Mojca. 2001. Ljubljana: mesto možnosti izbire. V *Pogledi na Ljubljano: ideje o razvoju*, ur. Drago Kos, 58-60. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Lenarčič, Blaž. 2003. Razvojne dileme informatičnih mest. *Teorija in praksa* 40 (3): 455-468
- Lobnik, Franc. 1999. Uvodnik. V *Mesta in urbanizacija v Sloveniji*, ur. Avguštin Lah, 5. Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije. Zbirka Usklajeno in Sonaravno.
- Mlinar, Zdravko. 1994. *Individualizacija in globalizacija v prostoru*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti
- Mušič, Vladimir Braco. 2004. Mesto in urbanizem med teorijo in prakso. *Teorija in praksa* 41 (1/2): 309-331.
- Pogačnik, Andrej. 1999. Pomembna je tudi podoba mesta. V *Mesta in urbanizacija v Sloveniji*, ur. Avguštin Lah, 22-25. Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije. Zbirka Usklajeno in Sonaravno.
- Polič, Marko. 2000. Izkušnja narave v mestu. V *Narava v mestu: med načrtovanjem in spontanostjo*, ur. Darja Matjašec, Polona Marinček in Maja Simoneti, 9-14. Ljubljana: Društvo krajinskih arhitektov Slovenije.

- Premzl, Vilibald (1999): Prostorsko in urbanistično načrtovanje. V *Mesta in urbanizacija v Sloveniji*, ur. Avguštin Lah, 68-69. Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije. Zbirka Usklajeno in Sonaravno. 68 - 69. L
- Roberts, Peter in Hugh Sykes. 2000. *Urban Regeneration*. London: SAGE Publications.
- Simoneti, Maja. 2000. Predgovor. V *Narava v mestu: med načrtovanjem in spontanostjo*, ur. Darja Matjašec, Polona Marinček in Maja Simoneti. Ljubljana: Društvo krajinskih arhitektov Slovenije.
- Sturken, Marta in Lisa Cartwright. 2001. *Practices of looking. An introduction to visual culture*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Šuklje Erjavec, Ina. 2000. Narava v mestu ali mesto v naravi – med odnosom in načrtovanjem. V *Narava v mestu: med načrtovanjem in spontanostjo*, ur. Darja Matjašec, Polona Marinček in Maja Simoneti, 9-14. Ljubljana: Društvo krajinskih arhitektov Slovenije.
- Šumi, Nada ur. 2007. *Ljubljana*. Glasilo Mestne občine Ljubljana. Številka 8,9 - Vizija Ljubljana 2025. Letnik XII. September.
- Tuan, Yi-Fu. 1997. *Space and Place*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- TV Slovenija, 1. program. 2008. *Odmevi*. Ljubljana, 20. marec.
- TV Slovenija, 1. program. 2008. *Tednik*. Ljubljana, 3. april.
- Vodopivec, Aleš. 1993. Vesela znanost urbanizma in žalostna podoba arhitekture. V *Vesela znanost. O hišah, o mestih, o podeželjih*, ur. Alenka Bogovič, 123-133. Ljubljana: KUD France Prešeren.
- Zukov-Gregorič, Bojana. 2001. Kako je v Ljubljani. V *Pogledi na Ljubljano: ideje o razvoju*, ur. Drago Kos, 120-122. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.